

ÉRTEKEZÉS

A'

MAGYAR ASSZONY JUSSAIRÓL,

MELLYET

A TUDOMÁNYOK KIRÁLYI MINDENSÉGÉBEN

A' TEKINTETES TÖRVÉNYI KAR ENGEDELMÉVEL

KÖZRE BOTSÁJTOTT

SZENTKIRÁLYI MÓRICZ,

PESTI MAGYAR,

AZON TÉTELEKKEL EGYGYÜTT

MELLYEKET

A' DOKTORI KOSZORÚ ÉRDEMLÉSÉÉRT

1826. ESZT. SZENT GYÖRGY HAVA 14. NAPJÁN

KÖZÖNSÉGESEN VÉDELMEZETT.

Pesten,

PATRÓZAI TRATTNER J. M. ÉS KÁROLYI ISTVÁN

KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBEN.

M É L T Ó S Á G O S
SZENTKIRÁLYI LÁSZLÓ

Ú R N A K,

A' NAGY M É L T Ó S Á G Ú

K I R Á L Y I

HÉTSZEMÉLYŰ FŐ-TÖRVÉNYSZÉK'

TÁBLABÍR J Á N A K

Ő N A G Y S Á G Á N A K ,

FIÚI

MÉLY TISZTELETE' JELÉÜL

A J Á N L J A

A' SZERZŐ

KEDVES ATYÁM!

Eddigi tanulásom' és iparkodásom' zsengejét nyújtom itt NEKED fiúi tisztelem' és háládatosságom' bizonyságául, nem remegve ugyan, mert Jó Atyám kegyes ítéletétől tartani nincs okom: de tartózkodva még is, mert ha rólam való Atyai fáradhatatlan gondoskodásodhoz méred várakozásodat; azoknak cselekedettel megfelelni képes nem vagyok. A' TE kimeríthetetlen türelemmednek, mellyel gyermekségem tűzének első' hevét mérsékletied; ki mondhatatlan szelídségednek, mellyel feselő' koromban bizonytalan lépéseimet támogattad; különös szíveségednek, mellyel a' fiatalság

töretlen ösvényén vezetsz; szóval a' TE több mint Atyai kegyességednek emlékezetét csak a' sír fogja életemmel egygyütt elborítani. 'S vajba olly szerencsés lehetnék, hogy a' TE erántam való szeretetedet meghálálhassam!

Fogadd tehát mindenek felett tisztelt Jó Atyám ezen gyenge próbatételemet szokott kegyességgel; és javalló tekintettel elnézvén erőtlenségemnek vergődését, azt ne belső becséhez, hanem hálaadó érzésim óhajtásához képest méltasd.

É r t e k e z é s

A' Magyar Asszony' Jussairól.

Hazánk ki nem felejté bő Törvényéből az Asszonyt, sok szép jussokkal ruházta fel őtet, és neme, 's rendeltetése eránt való különös tekintetből sokba inkább kedvezett néki, mint férjfiainak, de ott is a' hol ezeket bővebb jussal ruházta fel, ezt az ősi alkotmányból, és a' nemzetségek fenntartására való figyelésből szükségképpen eredett egyenetlenséget részt vevő gondossággal, és igazán mint jó anya, ki gyermekeit egyenlően kedvelli igyekezett pótolni más jó tétemények által, mellyekben a' férj fiakat nem részesítette.

Három szem pontból kell tehát ősi Törvényeink szerint az Asszonyok különös jussait felvenni, a' mennyiben tudniillik 1szor nemek eránt való különös tekintet, 2szor a' Nemzetségek fenntartására való ügyelés 3szor az ősi alkotmány katonás elrendelése adott erre alkalmazhatóságot, és végtére 4szer azon különös kedvezéseket és jussokat kell előadnunk, mellyek az Asszonyoknak, részszerént az atyai ősi és egyedül, a' Fiú ágat illető; részszerént a' Férj

Jószágaiban engedtetnek, 's azon egyenetlenséget látszanak pótolni, melly a' más két utolsó tekintetből szükségképpen ered.

Lássuk tehát 1ször Nemek eránt való különös tekintetből*) micsoda kedvezéseket nyertek a' Törvénytől.

I.

Jól vették azt észre Törvényhozóink hogy az Asszonyok, mint a' kiknek házi rendeltetések jussaik' gyökeres megesmérésére időt nem hagy; sőt ha hagyna is, könnyelműségek némely tsalfa embernek nem kevés alkalmatosságot nyújtana őket reá szedni, és megtsalni; nem tsak jószágaik' a' Törvény útján való védelmére: de az akkori (Verbőczyt megelőző) idők erőszakos körülállásaikhoz képest**) azoknak is, mellyeket valóban, és világos jusson bírtak védlésére természeti gyengeségek tekintetéből segítségem nélkül gyakran szűkölködnek; azért is őket nem tsak tellyes koruk eléréséig de azután

*) Minthogy az Asszonyi Nemnek ezen osztály alá jövő jussai alapjául altaljában se az 1ső 91-ik T. Cz. érdekllett elme gyarlóságát, se pedig, 's még kevesebb lehetne Nemek gyengeségét venni, ezen szélesebb kifejezéssel éltem, melly minden egyébb tekintetet magába foglal.

**) Ezt a' régi Diplomákon kívül, mellyek közül igen sok erőszakoskodásokról, és hatalmaskodásokról szól bizonyítja az 1ső R. 85 Cz. vége és 46 Cz. 1ső §sa.

is szüleik életében ugyan ezeknek, halálok után pedig más oltalmára bízták, mind addig, míg férjhez nem mennének, vagy klostromba nem lépnének.

Azomban a' szülői hatalom mint a' Rómaiknál, kik a' régiebb időkben gyermekeiket halállal is büntethették nem határtalan, 's nem is volt soha; mert ennél fogva Leánya személyének urává nem lesz a' Magyar Apa: ötet tehát ha meg nem egyez klostromba nem küldheti, házasságra nem kényszerítheti, ősi jószágaiból ki nem zárhatja, egyszóval a' Magyar Leány személyére nézve valóságos szabadsággal, örökségére nézve pedig a' Törvény oltalmával bír. Sőt ha atya katonai fogságba esne, Leányát maga helyett váltságba, vagy kezesnek mint Fiját nem állíthatja, nehogy ez által elkerülhetetlen veszedelmekbe ejtse, mellyekre neme szolgáltatna alkalmatosságot. — De ellenben jószágai használhatására nézve, minthogy szülei életében a' reá örökségképpen néző ingó vagy ingatlan Javak még valóságos birtokában nincsenek ezekről semmit nem rendelhet, sőt 12 Esztendőskoráig saját szerzeményéről sem, részszerént azért, mivel annyi általlátással még nem bír, hogy azt hasznára fordítaná, részszerént pedig, és főképpen azért, mivel mind eddig tettének Törvényes ereje, mint a' millyen az eladás vagy elzalogosítás lenne, nincsen. — Se Attyát se Annyát, ha azoknak megegyezésekkel menne is Férjhez,

és Férje ötet gyermekeivel együtt illendően el-
tartani nem bírná, osztályra, mint a' Fiú édes
Attyát, vagy más segedelem adásra nem kén-
szerítheti: mivel más nemzetségbe menvén által,
Férje köteles ötet eltartani; Az anyyát pedig a'
Fiú se szoríthatja osztályra; és egyéb eránta'
szülői hatalom, és az ezzel öszve kaptsolt kö-
teleesség a' Férjhez menet által reá nézve meg-
szűnik. —

Minthogy a' Leány attyától osztályt nem
kérhet: nem ok nélkül lehet az ellenkezőt is ál-
lítani, hogy t. i. az atya se kényszerítheti Leá-
nyát osztályra Iször azért, mivel a' Törvény ezt
sehol világosan meg nem engedi, sőt mivel az
Atyának és Fiúnak ezen viszonyos jussát, mint
egymástól függőnek (reciprocum) lehet tekin-
teni, a' Leányoknak nem lévén megengedve hogy
attyoktól osztályt kérjenek, a' Törvény ettől az
Atyát is el látszik tiltani; annál is inkább: mint-
hogy a' Leányokat magokra soha nem hagyta,
's így a' más hatalmától való függetlenség, melly
a' újakra nézve az osztálynak következése, reá-
jok nem alkalmaztatható. De ezeken kívül 2or
az esetek is, mellyekben az atya fíját osztályra
kényszerítheti, mind olyanok, mellyek a' Leá-
nyokra nézve vagy éppen nem valósulhatnak
meg; vagy pedig azok az Asszonyi Nem' gyenge
érzése, és lány szíve szerént, talán mind eddig
példa nélkül vágynak.

Szülei' halála után más hatalma alá esik az árva. Ez ugyan még a' tellyes kort el nem éri azzal, melly alá a' Fiak vágnak rendelve egy természetű, és személyes pörölhetőségire nézve 12ik ingó javaira nézve 14ik, az ingatlanokra pedig 16ik Esztendős korában, mint a' mikor a' tellyes idő kort elérte, megszűnik. — De nagyobb nehézség adja magát elő azon kérdések megfejtésében: ha vallyon a' tellyes korú Leányok vágnak e' ezután is más gondviselése, gyám-sága alatt és ha vágnak, mellyek a' gyámatya' hatalmának határai?

Az első kérdésre igennel felelünk, 's csak azzal a' meghatározással, hogy régenten mind addig, még hajadon állapotban éltek, ha mindjárt sokkal meghaladták is a' tellyes kort, gyám-atyákra voltak bízva, de az újabb szokás őket 24. Esztendőn túl ez alól felmentette.

Hogy pedig Iször sem a' 111. sem a' 112. Czikkelye a' Hármas Törvény Könyv Iső Részé-
nek parancsolólag nem szól, ezen állításnak nem árthat; mert Verbőczy, ki a' Hazai Törvé-
nyeket egy systematicus munkába foglalta öszve,
következésképpen nem a' Törvénynek szavait,
hanem a' Törvény szavaiból annak velejét, szint
úgy mint akármelley mostani írója a' magyar
Törvénynek állította elő, parancsolólag nem szól-
hatott, nem is szól az egész munkájában sehól. —

De továbbá 2or a' 113 T. cz. azon szavai-
ból: *infra emaritationis tempus* sem lehet úgy

következtetni, mintha azok inkább az idő kort jelelnék, mellyben a' Leányok közönségesen Férjhez szoktak menni; mert azt se a' 16dik se a' 24dik esztendőre határozni nem lehet, és mindég bizonytalan. Így a' természetesebb magyarázathoz kell inkább ragaszkodnunk, hogy t. i. a' férjhez menetel ideje akkor érkezik, mikor valósággal férjhez megy a' Leány, ebből pedig az a' következés: hogy mind addig Gyámság alatt marad. Azután 3szor ha megengedjük is, hogy a' 5 111. T. Cz., azon szótska: *prae-cipue* azt jelenti, hogy némely Leányok nincsenek gyámság alatt, lehetetlen a' Törvényből meghatározni, mellyek légyenek azok, mert ennek semmi egyéb nyoma az egész Hármaskönyvben nincsen. — Azomban ha felvesszük hogy Verböczy *Jus Consuetudinartiumot* írt, ki lehet talán az által magyarázni, hogy némely helyett volt illy különös szokás; de hogy az közönséges szokás lett volna, semmi esetre sem lehet megengedni, külömben Verböczy magának mondana ellent, midőn a' 112. Czikkelyben éppen ellenkezőt állít.

Bebizonyosodik tehát a' Törvény rendelése arról, hogy a' hajadon Leány férjhez menetelég mindég gyámatyára volt bízva. 'S ha a' fellyebb előlhozott okok némely kétségeket támaszthatnának is, ezek csak hamar elenyésznek, ha felvesszük, hogy a' Törvényeknek semmi rendelése nem lévén azon időről, mellyben a' gyám-

atya hatalma alól férjhez menetele előtt ki kellene a' Leánynak kerülni, ez először mindenkor bizonytalan: de 2or ha csak ugyan bizonyos idő pontot akarnánk néki szabni, azt a' 16dik esztendőre lehetne inkább vélekedésem szerént határozni; minthogy ekkor már a' tellyes kort elérte, és minden ingatlan jószágairól is szabadon rendelkezhet 's így már gyámtyára nincs szüksége; ezt pedig még eddig senki sem állította, de nem is állíthatta, mert a' 111. T. Cz. szavaival egyenesen ellenkezik.

Végtére bizonyítja ezen állítást a' 112 T. cz. legvilágosabb rendelkezésén kívül az újjabb szokás is, melly 24 esztendős korában a' Leányt a' gyámtya hatalma alól felmenti; mert ez jele annak, hogy régenten 24 esztendön túl is gyámtyára volt bízva, tehát mind addig míg férjhez nem ment, 's ha férjhez nem ment egész életében. — Ebből természetes következés, hogy a' tellyes korú hajadon Leány gyámságának (puellaris tutelának) alapját nem csupán az elme gyarlósága teszi, ámbár a' 112 T. Cz. szerént ez is világos; mert a' Leány már 16 esztendős korában éri el a' 111. Cz. szerént azt a' tökéletességet, mellyet a' férjfi csak a' 24. esztendejében. Továbbá hogy a' hajadonok és Asszonyok kivéven az Özvegyet gyermekeire nézve, amazok ugyan, mivel magok is más oltalma alatt vágnak, emezek pedig, mert hivatalt nem viselhetnek, testvérjeik osztályosaik's az idegenek gyámságától eltiltatnak.

A' másik kérdés' megfejtésére nézve több olly tekintet adja magát elé, mellyekből feltéven: hogy a' Törvény által a' törvényes és telly es idő korra nézve állapított külömbségnek a' gyámságra is vagyon befolyása; az látszik következni: hogy a' telly es korú Leány' gyámattya tartozik ugyan a' gondviselésére bízott Leányt jó tanácsával segíteni; de ez se rendeléseire, se pedig személyes tehetségére nézve gyámattya akaratjától és tanácsától nem függ. — Ezeknek felhozását pedig egy keveset alábbra hallasztom, a' hol a' tárgynak természetes következése a' rendet nem zavarja. *Lásd 18 lap. *) alatt.*

Minthogy pedig ezen rendszabások, a' Leányoknak egyedül csak könnyebbségökre 's segítségökre valók, ha általok vagyonaikra nézve minden szabad rendeléstől meglennének fosztva, és e' részben egészen a' gyámatyák hatalmától függenének, célját a'; Törvény elvétette volna; sőt túrhetlenné tette volna Leányaink helyhez-tetését; azért ezt az ő személyökre 's birtokaikra nézve szükséges védelmet annyira nem terjesztette ki; sőt észbe vévén, hogy természettől is hamaréb fejlődik ki mint a' férjfi, sokkal korábban hatalmazta meg a' Leányt arra, hogy vagyonával szabadon rendelhessen'. Ugyan is 12dik esztendejében úgy mint törvényes korú pereiben ügyészt vallhat, mint 14 esztendő adóságról aranyról, ezüstről, zálogos és minden ingó

javairól, mint 16 esztendős pedig elérvén a' tellyes időkort ingatlan' javairól is rendelkezhet. *)

Mindazonáltal ha bár a' tellyes idő kort elérte volna is, ingatlan javairól akár örökös akár zálogos vallást nem tehet, olyat t. i., melly vagy magára, vagy a' mellékes örökösökre nézve rövidséges lehetne (praejudiciosa lő 91.) az az: ősi ingatlan jószágairól. És ez lehetett vélekedésem szerént régenten, a' puellaris tutelának alapja, hozzá foglalván az lső Rész 112 T.cz. ki tett elme gyarlóságát; mely alap minthogy meg nem szűnt soha, a' Tutelának is mindég kellett tartani. De minthogy a' gyám atya' rendeltetésének nem ez az a fő célja, hanem legközelebb a' Leány' tulajdoni haszna, ez a' gondoskodás a' Leány' szerzeményére is kiterjed annyiból, hogy mind a' kétféle javainak elidegenítésével a gyám atya tartozik leginkább ügyelni arra; hogy azok vagy éppen ne történjenek meg, vagy pedig ha a' szükség, és a' Leány' haszna úgy hozná magával a' legártatlanabb, vagy hasznosabb módon intéztessenek el.

*) Arról: hogy a' Leány' ezen törvényesen megállapított rendelkezésére erejére a' gyám atya megegyezése szükséges lenne, Verbóczy semmit sem szoll, de az újabb szokás ettől eltávozik, és az által hogy a' Leány' rendelkezését 24 esztendős koráig gyám atya' megegyezéséhez köti, a' Leány tellyes korának idejét is mintegy a' 24dik Esztendőre látszik határozni.

Mivel pedig ez is hibázhat, sőt megtörténhetik, hogy a' tellyes korú Leány, mint a' ki minden javairól rendelkezhet gyámattya' tanácsát el nem fogadván magára nézve káros örök választ (nem pedig zálogítást) tett, ezt vagy előbb; vagy férjhez menetele után egy esztendeig visszaveheti, (revocare potest) és annyira megerősítheti, hogy annak megsemmisítését saját nevében és pörölhetősége alatt keresheti.*)

*) Ez egy a' legfőbb Tekintetek közül való, melly arra vezet, a' mit fellyebb a' tellyes korú Leány' gyámattya' hatalmáról mondtam. Mert ha ezután is olly hatalommal ruházzuk fel a' gyámtyát, mint a' mellyel gyámgyermekének tellyes időkora' elérése előtt bírt, nem lehet esetet gondolni, mellyben eladás történhetne. Mert a' gyámtya ellévéen felelet terhe alatt minden elidegenítéstől a' Törvény által tiltva, abban semmiképpen meg nem egyezhet, az ő megegyezése nélkül pedig az árvának semmit tenni nem lehet. De nem is lehetne különben a' Törvény' ebbéli rendelkezését azzal megegyeztetni, melly szerént a' Leánynak már 16 esztendős korában mindéén javairól szabad rendelést enged. És mind a' mellett is hogy a' 91 Cz. a' káros eladástól eltiltja a' 111dik ismét megengedi, hogy azt tulajdon nevében megronthassa; következésképpen felteszi, hogy, illy káros eladás történhet. Abból pedig hogy csak azon esetre engedi meg ha férjhez megyén; azt is lehet következtetni, hogy az ellenkező esetben törvényes ereje is vagyon az eladásnak. — Mind ezekből, ha megállanak, az következne Iször: hogy a' puellaris tutela a' Leányra nézve inkább oltalom és segítség mint hatalom, és hogy a' Törvény ezen rendelése által egy részt a' hajadon Leányoknak, kik nem lelnek, mint az Aszszonyok férjeikben sehol segedelmet, akart könnyebíteni sorsokon; de más részről

Különös, hogy a' Törvény a' szűznek ezen Jussát csak arra az esetre határozza, ha férjhez megyen, (1-ső 111. §. 8.) tehát hajadon állapotjában azt tőle megtagadja; Ennek egyéb okát

azon ártalmas következtetést is el akarta távoztatni, melly a' mellékes örökösüket érné az által, ha a' Leány szeleskedése által ősi Jóságait elprédálná, vagy tapasztalatlansága csalásokra adna alkalmatosságot. Ezt annyival is inkább lehet állítani, minthogy ezen gyámságnak is szintúgy mint minden törvényes (legitima) gyámságnak alapja az örökösödés, melly szerént arra háromol, kit az örökség legközelebb illet. 2szor Hogy bár a' csalárdságok' elkerülésére fenn marad is azon állapot, és az ebből folyó következtetések, melly szerént a' gyámatya gyámgyermekével egy személynek tekintetik, következtetésképpen ez magát amannak le nem kötelezheti, se neki eladást nem tehet; a' gyámatyát mindazonáltal számadásra húzni nem lehet, részszerént mert gyámgyermekének rendelkezéseire hatalma nints; részszerént pedig azért, mert őtet illetvén a' Leány Jóságaiában az örökség, leginkább fog gondoskodni arról, hogy magának kárt ne tegyen, és így a' számadás szükségtelen is lenne. 3szor Minthogy a' számadástól ment, többé az egy hatod részben álló jutalom se jár ki a' gyámatyának. — Úgy de azt fogja valaki mondani: E' szerént a' tellyes korú Leány' gyámatyát se gyámatyának (Tutor), se gondviselőnek (Curator) mondani nem lehet, minthogy minden hatalomtól meg vagyon fosztva. — Igaz hogy a' most előladottak szerént elvész a' tutelának természete, de a' nevezeten felakadni nem kell, 's ha megeggyezik is benne, hogy inkább a' jószágra nézve van a' Leánynak gyámatya rendelve, mint személyére nézve, azt 'még is gondviselőnek nevezni, csak azért nem merném, mint hogy ez a' nevezet az 1ső: 112 Cikkelyével ellenkezik. —

csekély ítéletem szerint nem található, mint hogy férjhez meneteleig az állapotja attól, melyben az örök vallást tette, semmit se változik; 's hogy a' Törvény a' gyermekeknek, kiknek külföldben is, ha annyok ezen jussával élni elmulasztott a' megrontó per útja annyok elidegenített ősi jószágaira nézve nyitva áll ugyanide az elidegenített anyai szerzeményt nem kereshetik: akart ez által különösen kedvezni, a' mellett, hogy az anyának hasznára is tekintett. Igaz ugyan hogy a' most említett 111-ik Czikkely csak oly eladásokról szól világosan, mellyekre a' hajadont erővel kényszerítették. De ha ezt szoros értelemben vesszük, úgy se az lső '1. czikkelyének, se pedig ezen rendelés alapjának; 'quod potissime tunc sui juris non fuisse dignoscantur' eleget nem teszünk; sőt mivel minden kötésnek alapja a' szabad akarat, azt kell állítanunk, hogy ezen rendelés éppen felesleg, mivel akár ki is, (tehát a' hajadon Leány is) ellentmondhat oly kötelezésnek, mellyre ötet erővel kényszerítették, — Ezen szélyesebb magyarázatnak valóságát bizonyítja a' későbbi szokás, a' midőn a' most említett jó téteményt (Beneficium Juris,) egyéb eladásokra is kiterjeszti.

Meg kell itt azomban jegyezni, hogy: ha férjhez menetele után egy esztendő alatt az illy elidegenítést visszavenni, vagy megpörleni elmulasztja az ifjú menyecske; előbbi tette úgy

mege erősödik, hogy azt többé meg nem ronthatja. Mert ezen különös kedvezést neki a' Törvény csak úgy, mint a' közönséges Törvénytől való kivételt engedte, és későbbi halgatását úgy tekintti, mint az előtt tett örök vallása' helyes voltának elösmérését, melly az esztendei haszonvétellel (usuroboratioval) egy erejű. Bizonyára ha az elidegenítésben rövidség vagyon, azt férjhez menetele után egy esztendeig, már akkor férje' tanácsával is élhetvén, eléggé meggondolhatja.

Egyéberánt ha a' férjhez menetele után egy esztendő alatt a' hajadon korában örököt vallott Asszony elmulatná is elidegenítését visszavenni, vagy azt visszavévén az eladott Jószágot megpörlené, és a' pörben megegyezne; még a' mellett mind az osztályossainak az elsőbbség jussán, mind a' gyermekeinek az okozott rövidségből fel marad törvényes követelésök; mind azért hogy az osztályosokat az eladáskor megkell kínálni, mind azért is, hogy a' visszavevésnél fogva indított pörnek az ősiség tárgya nem lehet, következőleg az abban történt egyesség tsak a' Törvény által engedett kedvezésről való lemondást érdekelheti, a' mennyiben pedig az eladást is megerősítené, annak az örökösökre nézve több ereje nem lehet, mint az első felvállásnak.

De tovább még az is következik ebből, hogy ha a' felválló a' visszavevésnél fogva indított pörnek végezete előtt meghalna a' gyerme-

kei és osztályossai azt nem folytathatják, sem az annyok visszavevésénél fogva port nem indíthatnak; mert a' Törvénynek különös kedvezése azokra nem alkalmaztatható, azért kéntelenek ősiségét mutatni, melly a' mondott pörnek tárgya nem lehet.

A' Magyar Nemest megverni, őtet személyében törvényes ok nélkül letartóztatni, megölni, lakásába be rohanni, azt a' hozzá tartozandókkal elfoglalni, az az: erőszakoskodni (actum majoris potentiae committere) olly véték, melly az azt elkövető' fejének, vagy minden őtet illető jószágainak örökös elvesztésébe került. Itt is kedvezett a' Törvény Asszonyainknak, és őket a' halálos büntetés alól felmentvén tsak fejek váltóságában *) kárhóztatta. Elveszti ugyan ez által

*) A' maga helyén lesz talán ha Tekintetes Horvát István Úr a' Diplomatika' nagy érdemű Tanítójának azon vélekedését adom itt elé, melly szerént megfejtette, mit értett a' Régiség ez alatt a' ki fejezés alatt: Caput. Fő. — Ennél fogva nem csak a' Római, de Hazánk törvényei szerént is a' Fő kétféle értelemben vétetik, úgy, mint az ember Testének része, és úgy, mint Status, az az olly állapot, melytől az ember jussai függnék. Ez háromféle: a' Szabadság (Status libertatis), Polgáriság (Civitatis) és a' Nemzetesség (Familiae). A' lki se' szabad se polgár, se Nemzetes nem volt, Szolga, Pór volt, 's ennek feje nem volt. Ura hatalmában állott és mint dolog, vétel, és eladás alá volt vetve. A' Fej vesztés tehát, azon jussoknak elvesztésében állott, mellyek ezen három állapottal öszve vagynak kaptsolva, 's így valamint a' fő háromféle, úgy

az Aszszony, minden ingó, ingatlan jószágainak, mellyeket valósággal bír, ötöt illető részét,

a' fővesztés is háromféle volt. Ha valaki szabadságát vesztette el, legnagyobb veszteséget szenvedett, mert rabszolga lett, és ez a' veszteség magába foglalta mind a' Polgáriság', mind a' Nemzetesség' elvesztését. Ha valaki Polgáriságát, az az azon jussait vesztette el, mellyekkel mint magyar bírt, p. o. a' ki hadi fogságba esett, vagy számkivethetett, közép veszteséget szenvedett, de a' Nemzetességét is elvesztette, mind. addig, még a' számkivetésből vissza nem hívatott, vagy a' fogságból ki nem szabadult — mert a' nagyobb veszteség természetesen magában foglalja a' kisebbet is. — Végtére ha valaki Nemzetességét vesztette el, az az jószágbírátságát, vagy függetlenséget, és az ezekkel öszve kaptosult Jussait p. o. az adoptivus, a' fiúnak fogadott független ember — legkisebb veszteséget szenvedett. Ezen három veszteségből hogy csak a' két első lehetett büntetés, kiki látja. — A' Fejválság tehát azon díjj volt, mellyel az elvesztett jussokat vissza lehetett váltani. — E' szerint már nem szükséges a' Törvény' különös kedvezéséhez folyamodnunk, annak megfejtésére, miért nem vesztette el fejét az Aszszony és. a' Pap (mert ezzel közös ez a' kegyelem) ha erőszakoskodott, mert az Aszszony fejét elvesztvén rabszolgája lett volna annak, a' kit megbántott, már pedig a' Rabszolgaság olly akadálja a' Házasságnak, melly a' Rabszolga és szabad ember között már megkötött házasságot is elszakasztá. A' Papi rendnek felvételét pedig annyira gátolta, hogy ha valamely rabszolga, Ura' tudta nélkül avattatta volna magát ezen Szent rendbe, és tőle elszökött, ebbéli vétkétől halálos ágyán sern oldoztathatott fel' sőt ezen állapotjában még a' szolgálástól meg nem szabadult, ötöt be avatni ha t. i. ezt a' Püspök tudta, szabad nem volt; — 's így se az Aszszonyt

Negyedét, és Dossát, de ingatlan Jóságait a' közönséges becsű szerént *) ismét visszavált-

nehogy a' házasság szentsége megsértődjön, melly oldozhatatlan, erőszakoskodásért fejvesztésébe kárhozthatni nem lehetett, se pedig a' papot, nehogy ezen Szent Rend Rabszolgák által alacsonyítasson le, 's így dísze tsorbulást szenvedjen ha a' papot vásárra lehetett volna hajtani. De a' Leányokat se lehetett ekképpen büntetni, ámbár reájok nézve az előbb előadott tekintet fent nem forog, mert ellenek keményebb a' Törvény nem lehetett. — Ellenben a' házasságtörő Aszszony fejét elveszti és el is vesztethi, mert a' házasságtörés maga olly dolog, melly elégséges ok az elválásra 's így a' házasságtörő Aszszony férje rabszolgájává lesz. — Én azomban — ámbár a' tisztelt Tanító Úrnak vélekedése ellen, kinek széles tudományát, és ritka esmereteit közönséges tanításaiban csodálhatnom legnagyobb szerentsémnek tartok, mellyet az alkalmatosság nyújtott legkissebb kétséget is támasztani sokkal felül múlja csekély tehetségemet, — a' főt tsak úgy vettem mint az ember testének részét, minthogy azt a' Törvényes szokás úgy magyarázza. Itt azomban tudomány kedvéért feljegyezni bátorzkodtam, ha tsak azért is, hogy csekély próbám valami helyessel díszeskedhessen.

*) A' Becsű kétféle, közönséges és örökös, az a' zálogos elidegenítéseknek, ez pedig az örök vallásoknak szolgált alapúú úgy 5 hogy ezen becsűn felül elzálogosítani, vagy az örökös becsűnél nagyobb áron eladni a' jószágot szabad nem volt. És ha adott is valaki többet, azt a' vissza váltó örökösök megtéríteni nem tartoztak, a' mi a' ki rendelt árat meg haladta. A' közönséges becsű mennyiségéről lásd a' 133 Czikkelyét az lső Résznek. Az örökös becsű tízszer annyi' mint a' közönséges, és csak a' fekvő jószágok elidegenítésnek mértéke.

hatja; 's ha bár a' későbbi időkben, a' Törvény-székek' szelidebb gondolkozása, felmentvén a' férjfiakat is a' halálos büntetés alól, ezen kedvezést közössé tette, mindenkor nevezetes marad mégis, a' Régi Törvénynek Aszszonyaink eránt való ebbéli tsaknem részrehajló kedvezése.

Mind ezekből mellyekkel itt az I. szám alatt talán hosszabban is untattam a' kegyes olvasót mint kellett volna, látjuk: hogy a' Leányokra nézve az Atyai hatalom szűkebb korlátok közé szoríttatik, mint a' fiúkra nézve; hogy a' gyám-atyák' rendeltetésé által olly állapotban vágynak helyezhetve, mellyben, ha tsak kész akarattal nem rohannak romlások felé, se a' világ dolgai-val Való esméretlenségek', se mások' csalárdsága által nem károsodhatnak. Hogy az erőszakoskodásért, melly egy és legtetemesebb sértése a' személyes nemesi szabadságoknak, olly keményen mint a' férjfiak nem büntettetnek. Valóba nem tsekély kedvezései a' jóltévő Törvénynek.

II.

A'Nemzetségek' fenntartására nézve.

Minthogy a' Leányok hajadon állapotban éppen nem, ha pedig férjhez mennek más, az az férjök neve alatt hagynak maradékokat, 's azon nemzetségnek, mellyből eredtek, díseit elvesztvén nevével együtt, mintegy végső tag-

jainak tekintethetnek; gyermekeik nem az ő, de Attyok' nevét viselik, attyok* nemességében ' és díszeiben résztílnnek, ki vévén a' személyeseket. És ezért is a' nemes leány, nemtelen férjéttől nemzett gyermekeit, meg nem nemesíti.

Azomban a' fiú maradék nélkül szűkölködő nemzetsége' fenntartásáról gondoskodván, egyedül a' fiú ágat illető jószágait valamellyik Leány maradékára fel kérheti, ki is a' Felség által meg fiúsíttatik, 's ez által minthogy a' Fiúsítás Királyi Adomány neme, ha személyes Nemességgel nem bírna is, megnemesedik, Nemzetségének férjfiága' jussaiba lép, 's annak birtokait, fiú gyermekeire, vagy ha a' Fiúsítás mind a' két nemre ki lenne terjesztve, Leány gyermekeire is által bocsájttja. — Már ebben az esetben minthogy ő általa tartatik fenn a' Nemzetség 's ő lesz annak fejjévé, gyermekei nem tsak az Atya, de Annyok nevét is viselik, 3s ennek Nemzetségi Díszeiben is részesülnek, 's ha bár Attyok Nemes nem lenne is, Annyok után meg Nemesednek. — De Nemtelen Férjét még a' fiúsított Leány sem részesíti, Nemességében, mind azért: mert ennek Nemessége a' Nemzetség' fenntartására nem szükséges, mind pedig azért: mert a' fiúsított szintűgy felesége férjének, mint más, és a' férjfiakra nézve a' Közlött Nemességnek (Communicativa Nobilitas) helye nintsen.

III.

Az Ország' Alkotmány' katonás elrendelésére nézve.

Hazánk ősi Alkotmány' szerént a' Nemesi birtok bírásával katonai szolgálat lévén öszve kapcsolva, az ország védelme is megkívánta, de a' természetes igazsággal sem ellenkezett; hogy azokat a' jószágokat, mellyeket Eldődeink vérrel szerettek, és vérrel védettek, az Aszszonyokkal, mint a' kik katonai szolgálatot nem tehetnek, ne közöljék, és ez által a' Hazát mint mindannyi védjétől, a' mennyi Nemes azt bírhatta volna meg ne foszszak. — Nem is volt, de nincs is egyéb mód Királyi Adományt nyerni, mint katonai, és polgári érdem. — Így az Aszszonyok a' Nemesi Jószág szerzésével és bírásával öszve kapcsolt feltételnek eleget nem tehetvén régenten királyi Adományt sem nyerhetek; de most is, fenn maradván a' Nemes birtokosnak katonai kötelessége, a' Nemesi birtokokban Örökségképpen rendszerént nem részesülnek. A' Nemesi birtoknak azon tulajdonsága tehát, melly szerént az mind aJ két Nemet illeti, csak kivétel, sőt Verbóczy az 1ső R. 17 és 18. Czikkelyében azt a' Regulát látszik meg állapítani, melly szerént minden nemesi birtok akár mi módon szerződött, a' férjfi ágat illetné, de ettől maga is annyi' kivételt állapít, hogy ezeknek

biztosabb meghatározására más úton kell indulnunk. Fel kell t. i. mint alapot a' Szerzés Gyökerét vennünk, és ezt a' Szerző Levélnek, és Szerzés Módjának. — És a' Törvény különös Rendelését.

A' Szerzés Gyökerét Szerző Levélnek vévén lör Azon Királyi Adomány által nyert jószágok, mellyekről szólló levél az örökös birtokot mind a' két nemre világosan kiterjeszti ezen Clausula által: *Dono tibi tuisque haeredibus et posteritibus utriusque sexus*, nem tsak örökösen illetik a' Leány Ágat de ezekben a' fiú ággal egyenlően osztozik is.

2-or a' melly Jószágok ezen Clausula alatt ajándékoztatnak: *Dono tibi tuisque haeredibus et posteritibus primum quidem masculis, dein etiam feminis'*, illetik ugyaa a' Leány Ágat is örökösen, de csak a' fiúág magvaszakadtával; és ezekben az alatt osztályos jussa nintsen. — Ha pedig csak bizonyos summában határozódik meg a' Leány Ág' öröksége, a' fiúága magvaszakadtával, csak annyiban örökösödik, de a' kérdéses jószágokat mind addig ki bocsájtani birtokából nem tartozik, míg az ötet illető Summa eránt ki nem elégítettik. 'S ekkor birtoka csak zálogos, és minthogy a' zálog idő múlás alá nincs vetve (*non praescribitur*) az örökös jusra bár melly hoszszú ideig tartó birtok gyakorlás által sem változhat.

3-szor Azon legszélesebb értelmű de leg-ritkábban is használt Clausula: tibi tuisquehaeredibus et Successoribus, legataries et Cessionariis, a' leány ágat is magában foglalja, és ennek Örökös, és Osztályos Just ád; mert ha valakinek megengedtetik, hogy Jószágát idegennek is ugyan azon Örökös Jussal adhassa által, melyen azt maga bírja; annál inkább van ezek eránt vérenek Örökös Jussa, ha jószágairól semmi rendelést nem tett. Ebből ki tetszik, hogy az Adománybéli Jószágokban a' Leányág' Örökös Jussa egyedül a' Király' akaratjától függ, mint a' ki Adakozásának tetszése szerént határt szabhat, vagy a' Leány ágra is ki terjesztheti. — És hogy az elébb ki tett oknál fogva mivel t. i. csak a' férjfiak tölthetik bé a' Nemesi Jószágokkal öszve kaptolt katonai kötelességet, minden kétséges esetet a' fiúág' részére kell magyarázni. 'S ekkor

A' Szerzés Gyökerét mint annak Módját és Eszközét tekintvén ebből kell a' Jószág tulajdonosságát elhatározni. E' szerént mind azokból, melyek vagy tiszta, vagy vegyes Királyi Adomány által szereztettek, ha semmi a' Just meghatározó (jurium declarativa) Clausula nem lenne az Adomány Levélben; vagy ha lenne is de homályos értelmű, ki zárattatnak, 's csak olly jószágokban részesülnek, melyek a' szülék által pénzen vásároltattak, ezekből is pedig csak akkor, ha a' szerző, ki szerzeményjéről tetszése sze-

rint rendelhet, őket Testamentoma által ki nem zárta.

Azomban ezen utolsó féle Jószágokra nézve is szerezhethet magának a' Leány ág Osztályos Just a' Szerző és Osztályos Atyafiak engedelmevel, és a' Szerző világos megegyezésével három módon: 1-ör Az Idő múltát megtöltő birtok gyakorlás' által 2-or ha az első szerző leány testvéreivel megosztozik. 3-or Ha a' Szerző végső rendelkezése által az Osztályos Just mind a' két Ágra ki terjeszti.

Ugyan csak 1-ör Az Idő múltjának (Praescriptio) Osztályos verség között helye nem lévén a' fiág azon Jószágok Örökségétől, mellyek mind a' két Nemet illetik, Leány testvéreit ez úton meg nem foszthatja; de ellenben a' Leány ág az egyedül a' fiágot illető Jószágokban nem lévén Osztályos vérség, 32 esztendei békességes és nyilvánvaló birtok gyakorlás által, ha egyszer megosztozott, Osztályos Just nyer. A' mi pedig a' második és 3 pontot illeti; minthogy az első Szerző Adománybeli Jószágai használásáról, még nemzetsége ki nem hal, maradékira nézve szabadon rendelhet, ha csupán fiú ágra szerzett jószágát Leány testvéreivel megosztja, és ez az Osztály hosszabb ideig tartó békességes birtok gyakorlás által erősíttetik meg, minthogy itt halgatva látszik az osztályos Jusnak mind a' két Ágra való ki terjesztésében megegyezni; de annál inkább ha akár Testamentoma, akár vala-

melly életében tett kötelezése által, az eránt világos rendelést tett, szerzeményében az Osztyalyos just Leány maradékira is kiterjesztheti.

Meg kell itt azomban jegyezni: hogy a' Leány ág jussa ezen most említett három esetben nem Örökös, csak Osztyalyos, az az: csak az Atyafiakra nézve áll, és azon Jószágok, mellyek egyedül a' férjfi ágnak voltak ajándékozva, ezeknek magvaszakadtával ismét a' Fiskusra szállanak, ha bár a' fiág életében ember emlékezetet felül múltó idők ólta gyakoroltatott volna is az Osztyaly és birtok; mert a' Fiscus ellen csak a' fiág ki múltával kezdődik az Időmúlás ereje, és csak 100 esztendőök alatt telik bé, ez által tehát ellene magoknak Just nem szerezhett a' Leány Ág; de a' Szerző jó szántából gyakorlott Osztyaly sem csonkíthatja a' korona jussait.

Némely Jószágokra nézve a' Leány ág Egyenlő Örökös Jussa világos rendelkezéseken épül. Így

1-ör Osztozik a' Leány Ág minden ingó Jószágokban, kivévén a' Fegyvereket, méneses lovakat 50 darabon felül, és az özvegyet özvegyi Örökségénél fogva különösen illető javakat. Valamint szintén a' fiú Ágat egyedül illető Jószágának jövedelméből a' közös Apa által gyűjtött kész pénzben is, melly tőle a' gyermekekre örökségképpen maradt, de csak ebben, 's nem is a' közös Apa halála után a' Tutor által szerzett Capitalisokban; mivel ezután a' birtok, 's tehát minden azzal járó haszonvétel egyedül a' férj-

fiakat illeti, továbbá a' közös' Apa által csupán pénzen tett szerzeményben, mivel ez a' vétel árát ábrázolván, úgy tekintetik mint kész pénz. — A' Hármas Törvénykönyv 1-ső 99-ik Czikelye ezen Osztályra még azt is meg kívánja, hogy a' fiúk attyokkal osztatlan, a' Leányok pedig hajadon állapotban legyenek; mert akkor, midőn az Apa leányait férjhez adja, vagy fiaival megosztozik, az ingó jószágokból őket illető részt, rendszerént ki szokta adni, 's ha ki nem adná is, azokról szabadon tehet rendelést. *)

2-or A' zálogos fekvő birtokokban, mert ezek is az ingók közé számláltatnak.

3-or Azon ingatlan fekvő jószágokban, melyek mint a' Leány ágat illető Negyed az egy alább előadandó esetben Örökös jusson adattak ki.

4-er A' meg öletett férj vagy apa Vérdijja (Homagium) fejében örökösen lekötelezett jószágokban, mert ezek a' Vérdíjj természetét öltvén magokra, a' hátramaradott gyermekek vigasztalására, vagy Attyok vesztének nemű nemű pótlására látszatnak rendeltetve lenni.

5-ör Fejváltság p. o. erőszakoskodásért törvényesen meg ítélt jószágokban, mivel zálogos birtokot tesznek.

*) Meg kell azonban a' szoros értelemben vett ingó jószágokat a' fekvő, zálogos, és városi birtoktól külömhöztenni, mert ezekből ha ősiek, vagy a' Szerzeményről ellenkező rendelés nem tétetett, a' megosztozott fiúk, és férjhez adott leányok is részesülnek.

6szor. Az Anyai ősi Jóságokban, minthogy ezek már akkor is midőn az Anya' birtokába kerültek, mind a' két nemet illették, természetét pedig a' birtok az örökösödés által meg nem változtatja. A' szerzeményben nem mindég, mert ha királyi Adomány által szereztetett, akár mint a' közkeresményből az Aszszonyt illető részt; akár pedig mint tulajdon szerzeményét tekintsük, a' fellyebb ki tett regulák szerént kell meghatározni a' Leány ág' örökös Jussát.

7szer. A' Városi fekvő Jóságokban, mint a' mellyek pénzen szerződnek, 's így a' nemesi birtok tulajdonságait magokra, nem öltik.

8szor. Végtére a' Jobbágy telkekből (fundi Colonicales) ha ősről szállottak szüleikre, ezek által az örökösödésből ki nem zárhatóknak, ellenben szerzeményökből szüleik őket végrendelés által kirekeszthetik, de nevezet szerént az édes Attyok' ingó szerzeményeiben még akkor sem osztozkodnak, ha annak életében már illendően kiházásítottak a' 3ik Rész 2' Cz. szerént.

Minthogy pedig a' biríok békességes gyakorlás nélkül semmi just nem adhat, e' részben is nem kevés kedvezéssel gondoskodott a' Törvény a' Leányág felől, mind gyakorlott Jussai³ megtartására; mind pedig örökös Jussainak perrel való megkeresésére nézve. Ugyan is a' Leányok örökös Jussait, a' férjfi ág idő multa által el nem tulajdoníthatja, és ha valamely bal eset által az osztályból kiszorultak, örökös jussaikat

századok után is kereshetik. — De ha csupán birtok gyakorlás által szerettek is magoknak osztályos Just, olly jószágokban, mellyek őket örökösen nem illették, és a' fiág őket ezen el-tulajdonított (usurpatus) birtokból ki akarná a' Törvény útján rekesztetni, ezt csak a' Leányág kizárására (ad exclusionem sexus feminei) indított per által teheti, bemutatván az örökös Jusnak eredetére nézve való egyenetlenségét, mellyet a' Leányág az által tehet fogatlaná, ha megmutatja, hogy a' kérdéses birtokba, az első szerző' megegyezésével, vagy rendelkezésből jutottak, vagy pedig az idő múltát betöltötték, Ha pedig a' fiú ág a' hosszú törvénykezést el-akarván kerülni, Jószágaira új Adományt nyer-vén ez által akarná a' Leányágot ötet nem il-lető birtokából ki rekesztetni, célját soha el nem éri, még akkor sem; ha a' Leányág, melly a' Jószág' birtokában vagyon, a; Statutióinak ellent mondani elmulatott volna; sőt ha birtok-ban ez alkalmatossággal nem lenne is, csak az új Adományt megelőző birtok gyakorlást mutat-hasson, azt a' fiág a' birtokból ki nem zárhatja, mert az illyen Adomány az előbbeni birtokon épült, a' birtok pedig mind a' két ág által gya-koroltatott.

Az örökös Jus' megkeresésében, melly a' Leányágot eredetikepen illeti ugyan, de birtok gyakorlással vagy még eddig nem erősítettett meg, vagy a' Leányág most birtokában nintsen,

azáltal sem gátoltathatik, ha valamelyik elei közül Negyedet fogadott volna el a' kérdéses jószágokból; mert ekkor mellesleg az ártalmas egyezést megrontván örökös Jussai eránt törvénykezhet. Minthogy pedig a' nemesség' fiú ágát illető birtokait érdeklő oklevelek a' Leány ággal soha, de azon Jószágok felől szóllók is, mellyekben valósággal megosztotak, csak hiteles másban közöltetnek; ezek pedig a' törzsökös Just kereső perekben próbát nem tesznek: ha vagy örökös Jussok eránt támadna kérdés (t. i. vagy ők gyanítanak azt, vagy birtokok eránt a' fellyebb említett módon a' fiág által kerestetnének meg) vagy pedig Anyai Jussaikat a' Dost, vagy Negyedet keresnék; jussok vagyon a' fiú ágat az oklevelek közlésére, és azoknak le másolhatására, mellyek részökre szolgálhatnak, Bírói ítélet által marasztaltatni elébb, mint: vagy mint Alperesek tartoznának, felelni, vagy mint felperesek követelnék jussaikat, és így mintegy arra kötelezni a' fiú ágat, hogy jussait kinyilatkoztassa.

Mind ezekből mellyeket itt a' III. szám alatt az örökös jus természetéről mondtunk, világos, hogy az örökösödésben való egyenetlenségnek, melly első tekintettel arra nézve, hogy a' Leányok szintűgy gyermekei a' közös Apának, és ez őket fiaival egyenlően tartozik szeretni, igazságtalannak látszik; de kevés vizsgálat után, az Ország Alkotmányára, és a' nemesi birtokkal

öszve kötött katonai kötelességre nézve természetes, sőt szükséges következtetésnek mutatja magát: 1ször különös Clausulák nélkül, mellyek a' Leányágot világosan ki zárják, egyéberánt csak a' királyi adománybeli Jószágokban vagyon helye, 's ezekben is nem mindenkor. 2szor Hogy a' Leányág minden egyéb ősi Jószágokban, de a' szerzeményben is, ha az első szerző által ki nem zárattatik, egyenlően örökösödik a' fiú ággal. 3szor végtére, hogy a' szerző megegyezésével, vagy idő multát megtöltő birtok gyakorlás által, olly jószágokra nézve is nyerhet, ha nem örökös, legalább osztályos just, mellyek tulajdonképpen csak a' fiú ágot illetik.

De mivel egy részről mind a' szerző megegyezése, mind az idő múlás bétöltése egy általában bizonytalan, 's ha meg valósul is, az ez által nyert birtok csak ideig tartó haszonvételt adhat; de más részről, a' Magyar Jószágok többnyire Királyi adománybéli Jószágok, 's ez az egy biztos módja a' szerzésnek: az ezek örökös birtokából többnyire kirekesztett Aszszonyi nemnek részszerént az Atya' ősi, 's őtet nem illető; részszerént a' férj józágaiban külömbféle haszonvételeket, és az Örökösödéshez hasonló jus-, sokat engedett a' Törvény, mellyek mintegy pótolni látszanak az örökös Jus eránt meg állapított egyenetlenséget. Lássuk tehát

IV.

Mellyek ezek?

A' Negyedről (Quartalitium.)

Minthogy minden esetre illetlennek látszik, ha igazságtalannak nem is, hogy a' Leányok, kik az ősi Józszágból rendszerént ki zárattatnak, mint ugyan azon egy Atyának gyermekei, annak ingatlan, és a' Kir. Adomány levél által csupán a' ííi ágra határozott szerzeménnyéből is kirekesztessenek; tartoznak az örökösök a' most említett Józszágokból egy Negyedrészt annak módja, szerént ki adni, mellytől a' Leányokat, még a' szerző végző rendelése által sem foszthatja meg, egyéb; ha egészen idegennek hagyná' efféle szerzeménnyét.

Ez a' Leányoknak ki adandó Negyed némellyekben hasonlít, némellyekben különbözik az örökségtől, 's így mintegy kétféle természetű. Hasonlít annyiban, hogy azt nem előbb, mint a' szerző halálával, de századok után is követelhetik a' kérdéses Józszágnak minden birtokosától, még a' Királyi Fiscustól is, de csak azok; kik a' szerzőhöz legközelebb állanak. — Negyedek eránt való jussaikat pedig még az se csonkíthatja, ha gondatlanság által távolabb atyafiaknak adott volna is ki; mert ezen esetben a' fiúk, a' nélkül hogy a' Leányoktól illetőségeket megtagadhatnák, csak a' nem tartozott fizetés' (Inde-

tum solutum) megtérítését követelhetik azokon, a' kiknek azt tették. Külömbözik pedig annyiból, hogy ezen Negyedre a' jószágon fekvő közös terhekből semmi sem háromólhat.

De egyéberánt is, ha azt vesszük mi módon elégíttetnek ki a' Leányok Negyedekre nézve, azt inkább egyedül a' fiú ágat illető Jóságokon fekvő tehernek, mint Örökségnek kell mondanunk; mert ugyan azon jószágból, bár mennyien legyenek is, a Leányok, csak egy negyedrészt, és csak egyszer jár ki, és ez is kész pénzzel a' közönséges becsú szerént váltatig meg.

Csak két kivételt tesz a' Törvény, mellyben a' Negyedet fekvő jószágban kell ki adni. Iször A' Hajadon leány testvéreknek; 's ezek mind addig bírhatják a' nekik Negyedek fejében adott jószágot visszaválthatatlanúl, még férjhez nem mennek, (a' jószágon fekvő Summáról pedig minden esetre rendelhetnek) hihető azért, mert régenten a' hajadon jus is ez által pótoltatott ki. 2szor Ha a' Leány, az illető Atyafiak megegyezésével lép nemtelen, vagy nemesi birtokkal nem bíró emberrel házasságra. Ekkor Negyede tökéletes Örökös Jusra változván, azt nem csak maga bírja visszaválthatatlanúl; de nemtelen maradékira is által bocsájtja, kik azt mint anyok után maradt örökséget szabadosok módjára bírandják.

Az Aszszonyoknak ezen osztály alá való egyéb Jussaik különösen állapotokhoz vagy-

nak szabva, 'azért is ezeknek megfejtésére az Aszszonyt Iször mint Hajadont 2szor mint Apáczát vagy is szerzetest. 3szor mint Házastársat 4szer mint Özvegyet kell tekintenünk.

Iször A' Hajadonról.

Az Atyának azon kötelessége, melly szerint Leányai tartásokról, és neveltetésekről gondoskodni tartozik, nehogy az árvák Attyok' halála után minden gondviselés nélkül maradjanak, annak jószágaival örökösire szál, és a' Leányokra nézve Hajadon jusnak neveztetik. Ez mind addig tárt, még férjhez nem mennek, vagy klastromba nem lépnek, természetére nézve pedig nem egyéb: mint az Atya' gyermekei eránt való tartozásának, az örökösökre lett által vitele. És e' szerint is kell meg ítélni.

A' Hajadon Jusnál fogva tehát: a' Hajadon árva leányoknak, ki jár az Atyai házban való lakás tartás, és kiházásítás. Mivel pedig az Atya nem csak akkor tartozik Leányairól gondoskodni, ha azoknak Anyai Jószágok nem lenne; úgy az árvák is Hajadon Jussaiknál fogva, nem csak a' most említett esetben; de még akkor is részesülnek az őket nem illető Jószágok jövedelmében, ha anyai örökség, és az első szerző halála után a' Negyed is őket illetné. Mert mind ezek az örökösökre nézve más tartozások, melyek a' Hajadon Justól mindenképpen különböznek, és egymást ki nem zárják. Továbbá

Valamint az Atyának tartozása, úgy a' HAJADON Jus is három fő részt foglal magában, úgymint: a' Lakást, Tartást, és Kiházasítást.

1ször A' Lakás által nem csak szobákat kell érteni, mellyek az Atyai házban a' leányok számára rendeltetnek; ide tartoznak minden házi eszközök, az úgynevezett mobiliák, ezen kívül pincze, istálló, kotsiszény, 's a' t. a' mint ezt a' Leányok' szüksége megkívánja, 's a' jószág jövedelméből lehúzván a' többi osztályos Atyafiak részét, kitelik.

2ször. A' Tartás magában foglalja mind azt, a' mi az élelemre, szolgálatra, és neveltetésre szükséges; ezen utolsóval pedig az Atya is annyira tartozik, hogy ha leányai szükséges neveltetésökről elegendőképpen nem gondoskodna, ebbéli kötelességére a' felsőség által is kényszeríttethetik. — Ezen szín alatt, bár melly nagy legyen is az Atyai jószág, ha fiú testvérek nem lennének, azt mind addig bírhatják, és használhatják, még férjhez nem mennek; és pedig akkor is, ha az örökség a' Fiscusra nézne, mert az 1ső Rész 29. Czikkelyének azon rendelése: hogy a' Királyi Fiscus a' leányoknak tartások' fejében csak egy negyedrészt tartozik által engedni, ellenkező szokás által megszüntetett.

3ször. A' Kiházasításhoz tartozik a' lakodalom tartása, az aszszonyi ékességek, mellyek ez úttal a' menyaszszonynak adadni szoktak, és minden házassági készületek. Ezeknek ismét a'

jószág mennyiségéhez kell szabva lenni. Az Atyán ugyan, ha ez leányát szűkebben házasította is ki, mint sem tőle kitellett volna, se ennek halála után testvérein ezen hiányosság pótlását nem követelheti a' leány; ebből azonban, mind a' mellett is, hogy a' hajadon jusnak megfelelő tartozásokat, az Atya kötelességeihez képeest kell megítélni, az örökösökre kedvező következtetést húzni nem lehet. Mind azért: mivel az Atyát e' részben bizonyos mértékre nem kötelezte a' törvény, és ő Ura jószágai jövedelmének; mind pedig azért: mivel az lső 67. Cz. csak a' mellékes örökösökről szól, csak ezeket kötelezi tehát arra, hogy a' leányokat a' jószág mennyiségéhez képeest adják férjhez.

2 szor. Az Apáczáról.

A' leány, melly szerzetbe lép, minthogy ott tartását feltalálja. Hajadon jussainál fogva testvéreitől semmit nem kívánhat. — Továbbá vagy olly rend' tagjává lesz, melly jószággal bírható, vagy olly an szerzetbe lép, melly jószággal nem bírható. Az első esetben, az ötöt illető ősi örökségnek tsak tized részét kapja, ebből is, ha t. i. a' summát felülhaladná, csak 5000 forintokat kész pénzben; a' szerzeményből pedig hanemha a' szerző Testamentoma által,

külömben nem részesül*) de ekkor sem kaphat fekvő jószágot. — Ha pedig olly kendnek lesz tagjává, melly jószággal nem bírható, se az ősi örökségből, se pedig az Atyai szerzeményből részt nem várhat, †) kivévén azt az esetet, ha a' szerző róla Testamentumában gondoskodott volna; de ez se rendelhet számára többét, mint 200 forintokat esztendőnként, 's ennek tőkáját is, nem a' klastrom kezébe, de világi embernél kell le tenni, ††)

Innen látjuk, hogy az Apáczat jól formán minden nemzetségi Jussaiból kivetkeztette a' Törvény, de nem is ok nélkül: mert mint egyes Tagja a' szerzetnek különös jószágot nem bírhat, és így minden öröksége a' klastrom kezébe kerülne. Minthogy pedig a' klastrom, mint társaság meg nem szűnik, 's az új tagok által mindég megújul, az illy jószágok, az Atyafiak, és Fiscus kezére soha vissza nem kerülnének, 's így az egyes Polgárok kárával, csak a' klastrom lenne napról napra hatalmasabbá. — Ennek meggátolására már II. Ulászló 3dik Dekrétumának 55. Cz. által határozott meg, hogy az illy halhatatlan társaságok többé jószágot ne szerezhessenek. — Ez már az oka annak, hogy se a' leány fekvő jószágot nem kaphat, ha klastromba

*) 1715: 71. † Ugyan ezen T. Cz. ellenkező értelme szerént. †† 1774. Eszt. Julius 14 alatt költ Intimatum szerént.

lép; se pedig az örökségből neki kijáró tizedrész, mint a' mellyet valóságos örökség fejében nem kapott, halála után az Atyafiak nem követelhetik. Plan, de Div. Successions Dec. n. 29.

A' vérség jussait azomban minden szerzetes, ámbár polgáriképpen holtnak tekintetik, annyira fenn tartja, hogy életében nemzetsége' jószágait, azokat t. i. mellyek mind a' két nemet illették, senki annak magvaszakadta szine alatt Királyi Adomány által meg nem nyerheti, és szerezheti. Lásd Plan. Tab. ad Dandam V. recipiendam Contrad. rationem Dec. Nro 12.

Meg történhet azomban, hogy a' leány le tett hite előtt vagy meg hal, vagy oda hagygya a' klastromot, és ez által előbbi állapotjába, és jussaiba vissza lép. — Ekkor minden a' tartásért levonandó hiányosság nélkül, az elsőbb esetben ugyan osztályossainak, az utóbbiban pedig, a' leánynak tartozik a' szerzet ki adni mind azt, a' mit magával hozott; mert le tett hite előtt a' szerzet tagjává nem lesz.

Ha pedig a' szerzet egészen eltöröltetne, mint ennek II. Jósef Császár' idejében elég példáját láttuk, a' leány vissza lép ugyan világi állapotjába, ha csak ismét más klastromba nem kíváncozna inkább, és ezután megnyíló örökségét követelheti is; de azt, a' melly őtet klastromban létekor illette volna, semmi úton nem keresheti. Mert neki akkor az örökségre Jussa nem lévén, az másnak nyílt meg, a' kit később

ben, szereti Jussától (Jus quaesitum) megfosztani nem leket.

3 szor. A' Házastársról.

Ha a' leány férjhez megy, a' mi közönségesen meg szokott történni, Jussai házas állapotjában, az az férje' életében Személyére, fekvő Jóságaira, Hozományára, és a' Közkeresményre különbözök. *) Ugyan is

A). Személyére nézve miolta Nemzetünk Magyaroknak nevezetik, ő és csak egy felesége férjének szívében senkivel nem osztozik, tökéletes szabadsággal bírt, 's bír is minden Magyar Aszszony; 's ez a' környülállás a' régi időkre nézve annál inkább érdemel figyelmet, minthogy Nemzetünk' eredete Napkeleti lévén, nem a' szomszéd és atyafiságos Nemzetek' példájára, kik feleségeik számát mintegy a' gazdagsághoz mérvén százakra szaporították, és szánakozásra méltó rabságra kárhoztatták — de egy nemes indulatú Nemzethez illő módon tisztelte mindég, és valódi társaságbeli tagjává is tette.

Ezen személyes szabadságánál, és méltóságánál fogva ő nem rabja férjének, hanem társa.

*) A' Hozomány', és Közkeresmény' tekintetéből eredő Jussai eránt az Aszszony közönségesen, özvegy állapotjában elégítetik ugyan ki; de mivel már férje életében megvagnak azok, és a' rendet, későbbre halaszt van a' kielégítésről szólló részt megszakasztani nem akartam, itt annak módját is elé fogom adni.

Ez tehát éránta minden tisztelettel és szeretettel tartozik viseltetni, és ha félre tévén ebbéli kötelességét, az aszszony férjével való további együtt lakása által testi vagy lelki veszedelemben forogna vagy férje kóborló lenne; azt, kit különben az élet minden viszontagságaiban híven tartozik követni, önkényesen is elhagyhatja, a' nélkül, hogy valamelly Jussa, melly férje' tekintetéből annak halála után őtet illetné, csorbulást szenvedjen. Sőt ha férjét az illető Bíróság megegyezésével, előtte ebbéli szándékának elégséges okát adván hagyná el; vagy pedig az elváló per útján bíróiképpen megítélteit elválásra férje adna okot; özvegynek tekintetik, 's minden az özvegyeket illető Jussokban már férje életében részesül.

Ha nemtelen nemes férjhez menne, általa megnemesedik, 's nemességét még mint özvegy is megtartja, mind addig; ha, midőn másodsor férjhez megyén, nemtelenhez adja magát. Ha pedig a' nemes aszszony férje személyes nemességgel nem bír, sem ezt ugyan, se pedig gyermekeit nemességében nem részelteti, kivéven a' fiúsítás esetét, mellyről fellyebb szóllotunk; de személyes nemességét el nem veszti. Azért fekvő birtokaira személyére nézve, nemesi Jussal, és nemesi szabadságaival él, — 's csak férje tekintetéből eredett Jussai, úgymint a' Közkeresményre és házassági Jutalmára nézve

lévők, alkalmaztatnak a' nemtelenek eránt hozott törvényekhez.

B). Fekvő 's reá örökségképpen jutott, vagy házassága előtt szerzett jószágainak mind tulajdona, mind haszonvétele, és kormányozása, ha csak magát másképpen nem kötelezte le, a' házasság idejében is egyedül ötét illeti. — Ezeknek jövedelméből (minthogy a' házassági terhek férjére háromolnak, és ez tartozik feleségéről gondoskodni); férje az ő engedelmé nélkül se a' köz terhek' elviselésére, se pedig tulajdon szükségére semmit nem fordíthat. Ezekből az aszszony se férje' adósságait fizetni, (ha vele együtt magát le nem kötelezte), se pedig férje jószágain fekvő terheknek valamelly részét magára vállalni nem tartozik.— Annál inkább nem szabad tehát a' férjnek felesége' jószágait elajándékozni, vagy elzálogosítani, mert ezek az aszszony halála után annak egyenes, vagy mellesleges örökösire szállanak.

Azon esetben, ha férje nemes nem lenne, az illy házasságból származott gyermekek bírhatják anyok' nem csak ingó, de ingatlan 's nemesi jószágait is, sőt azokat az örökösödés útján, vagy ha elzálogosították, zálogos per által is követelhetik; de ha egyszer örökösen eladták, az illy eladást többé sem ők, sem Örökösseik meg nem ronthatják. — Mert ők mint szabadosok az anyai nemesi Jószágot csak anyok' képében bírhatják, 's így az eladás is úgy te-

kintetik, mintha ő általa történt volna meg. — A' megrontó per útján pedig (Invalidatorius Processus), melly a' nemes örökösöknek, elidegenített ősi örökségök eránt nyitva áll, azért nem boldogulhatnak; mivel ezt a' Törvény úgy tekintti, mint szerzést, ők pedig nemesek nem lévén, a' nemesi Jószág szerzésétől el vágnak tiltva.

Minthogy a' Törvény előre látta, hogy a' férj hitveséhez való nagyobb szerelme által, ez pedig férjétől való félelméből indíttatván, sok olly viszonyos elidegenítésekbe keveredhetnek, mellyek idővel az örökösök' ártalmára szolgálának; azért is őket egymás között mind az örökösen teendő eladásokban, mind pedig az elzálogosításokban bizonyos hátarok közé szorította. — E' szerént se a' férj feleségének, se pedig az ennek ősi Jószágait se ajándékba, se áruba el nem adhatja, 3s csak azokról rendelhet életében, és Testamentoma által felesége részére? mellyeket idegeneknek is eladhatna, az az: szerzeményéről. — A' mi pedig az elzálogosítást illeti, ez a' házas társak között helyes okoknál fogva az ősi jószágokra nézve is megálhat, a' millyen p. o. az lenne, ha a' férj feleségének Hozományát önnön jószágai jobbítására fordította, és ez köz tudománnyal történt. Lásd lső 110. Cz. Figyelmet érdemel itt, hogy a' Törvény a' férjben felesége eránt való nagy szerelmét, az aszszonyban

pedig, férjétől való félelmét veszi ezen rendelkezés alapjául.

C). A' Hozomány (Allatura) nevezet alatt jönnek mind azon ingó Jóságok, mellyeket az aszszony házassága alkalmával férjéhez visz. Rendelése a' Hozománynak az: hogy a' házassági terhek' könnyebbítésére szolgáljon.' E' szerént a' férj, mint a' kien a' házassági teher fekszik, felesége' Hozománnyának haszonvételéről együtt éltek idejében az említett célra szabadon rendelhet, a' nélkül, hogy rendelkezéséről számolni tartozna. Nem mintha e' részben különös kedvezéssel viseltetne a' Törvény a' férj eránt: hanem szükségtelennek látszik, valakit olyan dologról venni kérdőre, a' mit a' nélkül is önnön könnyebbsége kíván. Megtörténhet ugyan, hogy a' férj feleségének Hozománnyát nem az említett célra fordítja, de akkor tulajdon jóságaiból tartozik pótolni a' mit elfecsérlett, és a' köz teher is egészen reá háromol. — Úgy látszik továbbá, hogy a' Hozomány' haszonvétele a' férjnek lévén által engedve, azt az aszszony se el nem adhatja, se el nem zálogosíthatja férje' megegyezése nélkül: de minthogy tulajdonával rendelni kiki szabad, az aszszony' jussai annyira megkisebbitve nincsenek.

Minthogy Hozománnyát tulajdonképpen (Jure proprietatis) bírja az Aszszony férjének életében is, e'ből az következik: hogy azt férje,

mint a' kinek egyyéb jussa reá a' haszonvétele kívül nincsen, se el nem adhatja, se el nem zálogosíthatja felesége' engedelmével nélkül, hanemha a' Hozomány vagy pénz, vagy olly dolog lenne, mellynek külömben hasznát venni nem lehet. Mert ekkor éppen ebben alván a' haszonvétel, a' férjnek vagyon hatalma, azt az említett célra egészen el is költeni (consummere). Nem is veszi el Hozományát az Aszszony se vérfertőztetése, se Házasságtörése, annál kevesebbet férjének vétke által, bár pártütő lenne is az; hanem valamint vagy szerzemény, vagy ősi, úgy vagy Testamentoma által rendelhet fölöle, vagy pedig törvényes örökösire, úgymint gyermekeire, és ezek nem lévén osztályos Atyafiakra szák. Ha pedig a' szerzeményről nem rendelt, és gyermekei nem lennének, a' Házastársak' viszonyos örökösödése' útján férje' birtokába kerül.

Az özvegynek Férje' halála után, bár mellyik örökös is Hozományát tartozik ki adni, éspe dig ha még meg volnának, ugyan azon javakat, mellyeket házassága idejében magával hozott; külömben pedig az özvegynek férje' szerzeményéből mindenestre, csak Hozományá' mennyiségét tudja bé bizonyítani, egyenlő értékű fekvő Jóság vágattatik ki, mellyet mind addig bírhat, és használhat, még az örökösök által ki nem elégítettik. De követelheti Hozományá' eránt való ki - elégítését akkor is: ha férje után szer-

zemény éppen nem maradt is, annak ősi Jóságából, és minden egyéb hitelezői előtt van elsősege: csak bé bizonyíthassa 1-ör Hozományának valóságát (realitatem) 2-or Mennyiségét, különben meg határozott ítéletet a' Bíróság nem hozhat. 3-or Azt hogy férje önnön jószágai hasznára fordította, az az, hogy a' Hozományból javította, vagy terhek alól szabadította ki, vagy új épületeket tett, 's a' t. mert ezen esetben világos, hogy a' Hozományt nem rendeltetés sébez képest használta, és költötte el; az örökösök pedig, az özvegy kárával nem gazdagodhatnak.— Nem elég pedig mind ezeknek bé bizonyítására a' férj' el ismerő levele, ha egyéb bizonyságok által nem támogattatik, mert a' Törvény azt hiszi: hogy a' férj felesége eránt való hajlandóságából annyi Hozományt ismerne el, melly Örököseinek kárára ősi Jóságait is meg terhelné, l-ő 110. — Ezt, a' bizonyítást tárgyzó csaknem félelmes gondosságot annyival is inkább meg botosájthatja az Aszszonyi nem, minthogy már magában foglalja a' férjfiak' szívében való hatalmának, mintegy törvényes ismételt el ismerését.

Ezen szoros bizonyítás a' Polgári özvegytől arra nézve, hogy Hozományát férje önnön hasznára fordította, nem kívántatik meg, elég ennek azt bé bizonyítani: mennyi volt, és hogy valósággal férje' kezéhez került. De nem is ok nélkül: mert a' Városi Polgár emberre, kinek

kereskedésbeli, és más egyéb foglalatosságai folytatására, bővítésére pénz kívántatik, csaknem bizonyossággal reá lehet fogni; hogy ha egyszer Feleségének Hozománnyá kezéhez került, inkább a' hoz nyúl, mintsem a' szükséges pénzt nagy kamatokra mástól vegye költsön.

Ha a' nemes özvegy a' fellyebb említett módon mindent bé nem bizonyíthatván, Hozománnyáért való kielégítése eránt, férje' szerzeményére útasíttatik, a' többi adósok között sincs elsőse, ha csak nem Intabuláció által nyerte volna; de ha szerzemény nem lenne, Hozománnyát se maga, sem örökössei nem követelhetik. Mert ekkor a' házassági terhek könnyebbítésére rendelt Jószág el költnek, 's célja szerint el költnek tekintetik, és az az állapot, melyben az ősi Jószágokból is meg kell téríteni kétségben maradván, az örökösök terhére nem válhat.

Ha pedig férje után szerzemény maradott volna, de azt az özvegy részszerént özvegyi, részszerént a' Házastársi viszonyos örökösödés, vagy kötelezett házassági Jutalombéli Jussainál fogva, egészen bírná, Hozománnyát hasonlóképpen nem követelheti. Mert a' jószágot, melyből kielégítést kérhetne, egészen maga bírja, a' feltett esetben pedig az örök jószágokra a' kielégítés terhe nem háromolhat. — De ellenben ha férje' ősi Jószágainak, mellyeket özvegyi Jussal, vagy törvényes házassági Jutalma'

fejében bír, jobbíttására költségeket tett, ezen költségek is úgy tekintetnek, mint Hozomány; és azon esetben, ha másodsor menvén férjhez, férje' ősi, 's ötet a' köz keresmény útján nem illető szerzeményét az örökösöknek vissza bocsájtja, azok neki, vagy ha meg halna, örököseinek nem csak Hozományát, de a' most említett költségeit is kötelesek meg téríteni, 's a' kérdéses jószágokat mind addig ki bocsájtani se ő, se örökösei nem tartoznak, még mind ezek eránt ki elégítve nem lennének.

Ámbár fellyebb mondtuk, hogy Hozományát az Aszszony se Házasságtörése, se vérfertőztetése által nem veszti el; vagyon még is olly eset, mellyben azt el vesztheti — Ha t. i. férje' jószágait, mellyeket Hozománnya' fejében zálogképpen bír, törvényes, és az egész rajta fekvő Summával való meg intés után sem akarná ki bocsájtani. — Az lévén t. i. a' Zálogos meg intő pernek tulajdonsága, hogy ha az egész Summával meg intetett birtokos a' Zálogot vissza bocsájtani nem akarná, és ebbéli ellenkezésének törvényes okát nem adhatná; nem csak a' Zálog visszabocsájtásában marasztaltatik: de az egész rajta fekvő Summát is el veszti. — Az Aszszony is mint Zálogos birokosnéja férje' ebbéli jószágainak, Zálogos meg intő per által kerestetik meg, 's a' Hozományát mint Zálogos Summát el veszti. Ha pedig férje' jószágait, mellyeket akármi törvényes szín alatt bír, el

hagyta volna pusztulni, vagy el idegenítette azoknak részét; a' kárt Hozományából, Dossából, 's ha ezek nem elégségesek örök jószágai-ból is köteles pótolni, valamint ezt a' természetes igazság is meg kívánja.

A' Hozományt meg kell különböztetni a' Jegy ruhától. (Paraphernum) Így neveztetnek mind azon ingó jószágok, mellyeket a' vőlegény, vagy akárki a' Mennyaszzonynak az öszveházasodás-kor ajándékoz. — Ez tulajdona a' Jegyesnek, ha-szinte Esküvés előtt történne is halála, és mindenkor, akár vannak gyermekéi, akár nintsenek, szabadon rendelhet felőle.

D) A' Köz-Keresmény nevezet alatt érte-tődnek mind azon jószágok, mellyeket a' házastársak együtt éltek ideje alatt szereztek, 's az ezekre nézve lévő Jussa az Aszszonynak Köz-Keresményi Jusnak (Jus Coaquisitionis) nevez-tetik. Ugyan csak Köz-Keresőnek tartatik az Aszszony 1-or minden ingó és Zálogos szerze-ményben 2-or a' fekvő birtokokban is, akár Ki-rályi Adomány által akár örökös bé vallás által szerződtek, ha a' szerző levélbe neve bé lenne iktatva. Az nem szükséges, hogy férjének eb-béli szerzésében segedelmet nyújtson, mert ha minden segedelmét meg tagadta volna is tőle p. o. fekvő jószágai jövedelméből, vagy pedig 's annál inkább akkor is, ha se fekvő jószága, se Hozományá nem lenne, csak férjével a szerzés'

idejében egygyütt lakott légyen, Köz-Keresőnek tartatik.

A' Köz-Keresményre nézve a' Nemes Aszszony' jussai szűkebbek, mint a' Polgári, vagy Paraszt Aszszonyoké. — Mert a' Törvény a' nemes férjet Fő-Szerzőnek tekintvén meg hatalmazta arra, hogy az egész Köz-keresményről akár életében, akár Testamentoma által szabadon rendelhessen, kivéven egyedül felesége' Aszszonyi ékességeit, mellyeket a' Fő Törvényszékek' ítéleteiből eredett szokás kizárólag ennek tulajdonává tett, így a' Nemes Aszszony a' Köz-Keresménynek őtet illető részéről férje' életében rendszerént csak ennek meg egyezésével rendelhet. — Rendszerént mondom, mert van még is két eset, melyben férje' meg egyezése nélkül, sőt annak ellenére is rendelhet fölöle. 1-ör Fia férje a' Jegykötésben őtet, mint Fő-Szerzőt illető Jussairól le mondott. 2-or. Ha csupán felesége' pénzén tette volna a' szerzést, p. o. vétel által; mert így kivilágosodván azon fel tételnek nem léte, melytől a' férjnek hatalma függ, hogy az egész köz-keresményről rendelhet, az az: hogy ő nem Fő-szerző, az ezzel öszve kötött Jussok sem alhatnak meg.

Ha a' férj a' Köz-Keresményről semmi rendelést nem tett, halála után annak fele az Aszszonyt illeti, és arról minthogy Szerzemény, gyermekeire nézve is szabadon rendelhet, ha pedig férjének gyermekei nem maradtak, az egész

ről, mert ekkor fele mint a' Köz-keresményből ötöt illető rész, fele pedig a' Házastársak viszonyos örökösödése' útján lesz tulajdona.

Ellemben a' Polgári vagy Paraszt Asszony Részét férje, mint a' kitől a' Törvény a' Fő-Szerző Jussait meg tagadta, semmi módon meg nem terhelheti, se róla nem rendelhet, — és ez is szintúgy mint a' Nemes Özvegy Férje' rendelés és maradék nélkül történt halála után a' Köz-Keresmény' másik felében örökösödvén, az egészről szabadon rendel.

De nem is ok nélkül való a' Törvény' ehbéli különözése. Mert a' Nemesi nem csak ingatlan, de ingó Jóságok' szerzése gyökerét is a' köz szolgálat teszi lásd 1-ő 19. Czik. Ha tehát a' férj egy olly Jóság' jövedelméből tesz szerzést, vagy érdemiért Királyi Adomány által jutalmaztatik meg; vagy pedig p. o. Háborúban zsákmány által jut valami nagy betsű ingó jószághoz: méltán bír Fő-Szerzői jussal, mint-hogy az eképpen szerzett Jóság csupán önnön fáradsága', vagy tulajdon jószágainak gyümölcse. És a' Törvénynek azon Kedvezése, melly szerint a' Férj' szerzeményének felét, ha az eránta rendelést nem tett, még Törvényes, és természetes örökösseitől is meg vonja, Asszonyainkra nézve nem csekély. — Ellemben a' Polgári vagy Paraszt ember részszerént kereskedése, mestersege, részerént gazdálkodása, és Házi szorgalma által tartatik szerencsáját gyarapítani; mennyire

lehet pedig mind ezekben férjének segítségül az Aszszony, a' kereskedőkre, és mesteremberekre nézve ugyan, helyben is elég példát állíthatni; hegy más kedvező környülállások között, felesége' takarékosága, és pénzbéli segítsége által, rövid idő alatt virágzó állapotba helyeztette magát a' szorgalmas Férj; de a' kereskedők között csak rövid idő alatt tapasztalt megbukások azt is bizonyítják, hogy a' Fényüzés által, melyre gyenge férjeiket csak hamar reá veszik az Aszszonyok, megzavartatván a' számadás, a' legvirágzóbb kereskedői Ház is, még rövidebb idő alatt elromlik. — A' mi végtére a' Földművelőt illeti, hoszszas mutatgatásra szükség nincsen; mert azt kiki tudja, a' kinek ebbéli tapasztalása vagyon, hogy a' gazdálkodó Parasztnak a' Feleség valóságos Feleségítség. — De továbbá a' Jobbágy Telkek sem olyanok, se a' Városi Jószág, mint a' Nemesi birtok, melynek szerzésére érdem kívántatnék meg, és így ez a' tekintet is, melly azomban a' Fő-Szerző jussának alapja, itt meg szűnik.

Hát az olyan nem nemes személyekről, kik köz Hivatalban vágynak; vagy pedig a' kik személyes nemességgel bírnak, ugyan, de nemesi birtokok nem lévén, városban mesterségek után, vagy jobbágy Telkeken élnek, miképpen, kell gondolkozni? — Minthogy Nemesi szerzeménynek az tartatik, melly nemesi jószágja jövedelméből nemes birtokos által szerzettetik; vagy köz

szolgálat és érdem jutalma; Az első rendű személyektől a' Fő-szerző jussát megtagadni nem lehet; de csak azon javakra nézve, mellyeket hivataloknál, fogva szereznek, mert ezekre nézve a' szerzés gyökerét a' köz szolgálat teszi, és a' Hivatal által bizonyos tekintetben megnemesedvéit nemes szerzőknek tekintethetnek. Ellenben azokra nézve, mellyeket mellékes foglalatosságaik által szereznek p. o. ha spekulatióba ereszkednének, annyival is inkább, mivel csak hivatalos foglalatosságaikra nézve élnek nemesi szabadsággal, és így ezt attól kölcsönözik; de a' Törvény rendelése is annak alapját vévén, csak a' köz szolgálat által tett szerzeményekről szól, csekély ítéletem szerént a' Fő-szerző jussával őket felruházni nem lehet. A' mi a' második rendű személyeket illeti, bár nemesek is személyökre nézve, a' Fő-szerző jussait tőlök meg kell vonni: mert ezeknél a' szerzés gyökerét se a' köz szolgálat se Nemesi Jóság³ jövedelme nem teszi. — Azomban ha Királyi adomány által nyerné köz szolgálatjának jutalmát; az első rendű személy ugyan megnemesedvén, a' második rendűre nézve pedig megvalósulván az; hogy szerzések gyökerét érdem teszi; a' Fő-szerző jussa Adománybéli és ezután tett szerzeményökben mind kettőre nézve világos. — Ellenben a' még nemtelen állapotban tett szerzeményökről, úgy gondolom nem rendelkezhetnek; mert valamint semmi Privilégium más kárával,

's rövidségével nem adatbatik, úgy a' Férjnek megneemesedése se eshetik meg a' Feleségnek azon szerzemény' feléhez való Törvényes jussának megsértésével, mellyek előbb tétettek.

Ha az atyafiságnak vagy sógorságnak tiltott ágazatjában köttetett a' Házasság, azt ázom ban az öszve kelő pár nem tudta, az Aszszony Jegy-ruháját Hozománnját, és minden örök jószágait ki veszi, a' gyermekek pedig mind a' két 821116' Jóságában örökösödnek. De ez a' kedvezés oily házastársakra ki terjesztve nincs, a' kiknek egybekelését az atyafiak ellenzetek, vagy vérségök előttök tudva volt.

4szer. Az Özvegyről.

Azon szomorú esetben, mikor férje' halála után magánossan és mintegy oltalom nélkül marad annak hátra hagyott özvegye, minthogy leginkább szükölködik minden segedelem nélkül a' Törvény legtöbb jussokkal is ruházta fel őtet. Ugyan csak férje' halála után az özvegy nem csak minden néven nevezendő Jóságát, melly Vagy házassága előtt volt tulajdona; úgymint: Fekvő birtokait, és Hozománnját, vagy Házassága' idejében szerződött, úgymint a' köz-keresményből őtet illető részt ki veszi; de ezen kívül Férje' tulajdon birtokaira nézve is bír némely örökségi, és az örökséghez hasonló Jussokkal.

1ször. Az özvegy' örökségi Jussairól.

Az özvegy örökösödik Férje' Javaiban, vagy 1ször a' házastársak' viszonyos örökösödése útján, vagy 2ször Az özvegyi örökösödés Jussánál fogva.

A' Házastársak' viszonyos örökösödésének akkor vagyon helye mind kettőjökre nézve, ha a' megboldogult társ következésképpen, a' mi az Aszszonyt illeti annak férje maradék és rendelés nélkül múlna ki. Itt azonban két esetet kell megkülönböztetni: vagy maradnak tudniillik a' férjnek osztályos atyafiai, vagy nem. Az első esetben ezen jussánál fogva, az özvegy férjénk csak szerzeményében örökösödik, mert az ősi javak tulajdonképpen az osztályos atyafiakat illetik, az özvegy ebbéli jussa pedig örökös birtokot ad, és nem ideig tartó haszonvételt.

Továbbá a' mi az ingatlan szerzeményt illeti itt ismét két esetet kell megkülönböztetni, tudniillik: — vagy megosztott már a' boldogult Testvéreivel vagy pedig még osztatlan bírta velek együtt atyai örökségét. Az első esetben mint-hogy az atyafiai az osztály után tett szerzeményben nem részesülnek, az özvegy nem csak a' közkeresmény' másik felében; de férje' tulajdon szerzeményében is örökösödik, ha az nem Királyi adománybéli jószág, kizárván a' Királyi Fiscust, mert ennek csak az Adománybéli jószágokra nézve van öröksége az 1715: 26 Czik. szerem. Ha pedig Testvéreivel a' boldogult még

meg nem osztozott, a' Köz-keresménynek felét ugyan egészen kiveheti, az lső 48 Cz. szerint; azokban pedig, mellyekben nem Köz-kereső, az atyafiakkal osztozik. (Az az Férje részét kikapja) Mert az atyafiaknak az osztatlan alapot csak a' Fiscus ellen használ, de nem az özvegy ellen is; és hogy az Asszony' neve nincs beiktatva a' szerző levélbe, ez a' környülálías csak a' gyermekeknek kedvez a' mint az lső 102. Czik, szerint lehet érteni. Tehát azon ingatlan Királyi Adománykízüli szerzeményben is részesül, mellyhez Férje házassága előtt jutott, mivel ez is a' Férj' különös szerzeményéhez számláltatik.

A' mi illeti az ingó szerzett Jóságokat: mind azokban, mellyeket boldogult Férje vele kötött házassága előtt szerzett, mind pedig a' közkeresménynek külömben Férje' gyermekeit illető felében egészen örökösödik, nem külömben a' városi, vagy paraszt, vagy zálogos fekvő birtokokban, mert ezek is az ingók közé számláltatnak, ki zárván az Atyafiakat.

Ha pedig a' Férjnek osztályos Atyafiai éppen nem lennének, Férje' mind azon ősi Jóságai-ban is örökösödik az özvegy, mellyekről ez mint utolsó maradék rendelhetett volna, következésképpen az ősi örökösen vett, zálogos és ingó Jóságokban is, csak egyedül az Adománybeli ősi Jóságokat kivévén, mert ezek a' Királyi Fiscust illetik; ki azomban, a' netalán azokon fekvő pénzt, ha tudniillik vegyes Adománybeli Jóságok lennének, az özvegynek megfizetni tartozik.

Némellyek úgy vélekednek, hogy az 1687: 11 Czik. szerént az özvegy csak férje' ingó szerzeményében örökösödik, következésképpen, hogy a' Férj' különös ingatlan szerzeményében, a' Fiscust, ősi Jószágában pedig az osztályos Atyafiakat, és ezek nem lévén ismét a' Fiscust illeti az örökség; azért, mert az ott felhozott 98. 99. és 102. Czikkelyei az lső Résznek csak ezekről szóllanak. — De meg kell jegyezni, hogy az lső Rész 99. Czikkelye csak azon esetről szól, ha a' boldogútnak osztályos atyafiai lennének, a' kiket az ősi Jószág illet a' 102. Czik. pedig fel teszi, hogy gyermekek maradtak, a' kikre különös Adománykízüli szerzeményé a' Férjnek száljon. — Valamint tehát ebből még nem következik, hogy az ellenkező esetben, az az: ha se gyermekek se osztályos atyafiak nem lennének, az ősi adománykízüli Jószágokban, ha pedig atyafiak lévén gyermekek nem lennének az adománykízüli különös szerzemény bén örökösödik az özvegy, úgy az 1687: 11dik Czből sem, mint a' melly a' most előadott Törvényekre támaszkodik. így világos sérelem az özvegyre nézve, ha a' most említett esetben az 1687: 11dik Czik. színe alatt Férje' Adománykízüli ősi Jószágai-ból, és különös szerzeményéböi a' fenntebb kitett esetekben kizárattatik, annyival is inkább: minthogy az lső 19. Cz. az efféle Jószágokat mint egy Ingóknak tekinti, ezen tekintetből, a' Leányokat is örökösíti azokban; az ingókra nézve

pedig az özvegy örökösödése tagadhatatlan. De Továbbá az 1715: 26. Czikk. szerént is azon esetben, ha az utolsó maradék rendelést nem tette, az özvegy a' Fiscusnál elébb való, 's éppen azért mivel az említett Czikkely utolsó maradványról szól, nem csak azon esetet látszik érteni, midőn osztályos atyafi van, tehát csak a' szerzeményt; hanem azt is, ha osztályos atyafi nincs, tehát az adomány-kívüli ősi Jóságot is. Állításunkat végtére az is bizonyítja: hogy a' Törvénynek e' részben különös világos rendelkezése nincsen, mellynél fogva az özvegyet az említett jószágok' örökségéből kirekesztené, következésképpen megállapítván az özvegy örökösödését, azt ezen esetben olly jószágokban, melyekről a' boldogult rendelhetett volna, a' Fiscusnál elébb valónak kell állítani, minthogy ez csak ott örökösödik, a' hol semmi egyéb Örökös nincsen, így aJ mostani szokás is az 1687: 11 T. Czikkelyt eképpen magyarázza.

A' Házastársak ebbéli örökösödésök régenten viszonyos nem volt, csak az özvegy aszszonyt illette, és annak maradék és rendelés nélkül történt halálával, egyéb örökösei férjét az örökösödésből kizárták, 's így annak mind ősi, mind szerzett javai, kivéven a' közkeresménynek felét, mellyről úgy is csak férje' engedelmével rendelhetett volna, az osztatlan Atyafiaikat illették; ha pedig a szerzés osztály után történt, a' Királyi Fiscust. De az 1687dik

esztendőben országosan öszve gyűlt Rendek, felvévén, hogy az illy különös (Specialis) örökösödés módja, mind illetlen, mind pedig alapját tekintvén igazságtalan is; a' 11dik szám alatt lévő Törvény Czikkely által, azt a' Házastársakra nézve kölcsönössé, és mind a' kettőjükkal közössé tették. Így már most a' férj is felesége' maradék, és rendelés nélkül történt halála után, ennek mind azon javaiban örökösödik, mellyekbenviszszonyt az aszszony. ellenkező esetben férjére nézve.

Hogy a' régi időben ez az örökösödés viszonyos nem volt, minden kétségen kívül helyhezreti a' most említett 11. 1687; de nem ok nélkül lehetne itt kérdést támasztani, ha vallyon ez világos Törvény által volt e' meghatározva, vagy csak szokás által? Ha az lső 98, 101, és 102. Czikkelyeit fel vesszük, mint a' mellyek az özvegy ebbéli örökösödéséről szöllanak, és a' férjet világosan sehol ki nem zárják. — Ezen kívül, hogy az lső 100. Czikkelyének 2dik§-ussa is, mellyet az 1687. 11. Czikkely említ, mind szavaira, mind pedig az egész Czikkely címjére nézve csak a' jegyesről, és jegyruháról szól, hihetőbb mint nem: hogy csak az ebből levonott hasonlatosság szerént volt a' most említett 100. Czikkely rendelése a' Házastársakra is Törvényes szokás által kiterjesztve, ha csak azért is, mivel az aszszony' férjének jószágain lévő jussa egyik se illeti viszont a' férjet felesége jószágaira nézve.

Minthogy pedig éppen az imént említettük az ebbéli örökösödés' alapját, azt meg is kell határozni, 's talán nem hibázunk, ha azt a' házas társak szoros egyesülésében 1ső 48. §. 2. és egymás eránt való szeretetökben helyeztetjük, melly szerént felvétetik, hogy' a' férj maradék és örökös nélkül történt halálával, ha rendelést tett volna, bizonyosan minden jószágában, mellyekről rendelhetett, feleségét örökösítette volna. Bizonyítja ezt az, hogy a' közönséges melleses örökösödsre megkívántató vérséget, és Jus közösségét a' Házastársakra nem lehet kiterjeszteni, de más részről az is, hogy a' házas társak ebbéli örökösödsé csak ott 's olly jószágokra nézve ál, 's csak ott zárja ki a' Királyi Fiscust; a' hol azt az osztályos Atyafiak nem tehetik, vagy éppen nincsenek. Ezt látszik végre az említett 11. 1687. is érteni azon végső szavai által: *Id ipsum conjugali quoque unione ex aequo exposcente.* — így, mivel a' régi Törvény az 1ső 109. és 110. Czikkelye' bizonyosága szerént azt hiszi, hogy csak a' férj szereti feleségét, ez pedig férjétől fél, ebben talán a' régi egyszerű szokásnak alapját is fel lehet találni; valamint azon következtetés is természetes, hogy az elválásra okot adó Fél ebbéli Jussától el esik. Az úgy nevezett özvegyi örökösödsnek akkor van helye, ha az özvegyen kívül a' boldogult után gyermekek is maradtak. De ezen esetben az özvegy férjének csak szerzeményében

részesül, mert az örökség Jussa Attyoknak minden ingó, és ingatlan ősi és szerzett javaiban egyenesen a' gyermekeket illeti. Mivel azomban az özvegyet részszerént elhagyatott állapotját, részszerént férjével való szoros egyesülését tekintvén, férje'szerzeményéből egészen kizárni, nem lenne megegyeztethető az igazsággal, mind azon ingó, zálogos, polgári, és parasztbirtok szerzeményekben, mellyeket férjének maradék nélkül történt halála után maga foglalt volna el, férje' gyermekeivel egyeránt osztozik; kivéven férjének azon ingatlan szerzeményeit, mellyekről szólló levélben neve beiktatva nincsen, mert ez az lső 102. Czikkelye szerént a' gyermekeket illeti; Továbbá kivéven' a' fegyvereket, mellyekre a' fiúknak mint Katónáknak vagyon szükségek, és a' meneses lovakat, ha száma ötven darabokat meghaladna, mert ezek a 'fiúk' örökségébe számíttatnak. Ezen kívül férje' ruháinak nagyobb része, a' jegy gyűrű, és férje' hintós lovai, mellyeket közönségesen használt, különösen az özvegyi örökség neve alatt ötet illetik. Mintha ezektől, mellyek mint maradványi, és emlékeztető jelei férjével egygyütt leélt időknak az özvegy előtt különös becsben állanak, ötet megfosztani a' nemesebb érzést sértené. Ennyire kéméllte Törvényünk az özvegy szívét is.

Mivel az özvegy ebbéli örökösödésének az ő elhagyatott állapotja szolgál alapúi, ezt pedig

a' férj fiúról felesége' halála után állítani nem lehet, a' most említett örökösödés útján csak az özvegy aszszony, nem pedig az özvegy férjfi boldogulhat. Ő tehát, ha feleségének maradéki lennének, ezekkel nem osztozik.

2szor Az özvegynek az örökösödéshez hasonló Jussairól.

Láttuk eddig miképpen örökösödik az özvegy férjének jószágaiban lször annak maradék, és rendelés nélkül történt halálával; 2szor gyermekeivel egygyütt. Ha azomban férje után szerzemény vagy nem maradt volna, vagy ha maradt volna is, de mivel az özvegy örökösödése a' közönséges úton megy, le húzván t. i. a' terheket, és adóságokat, ezek pedig az ősi Jószágra csak akkor háromolhatván, ha szerzemény nem lenne, ezt egészen kimerítenék, és az özvegynek belőle semmi nem jutott; sőt akkor is még; ha férje' szerzeményében az imént előadott úton már részesült: még ezen kívül róla a' Törvény, minden a' maradékra való tekintet nélkül lször Az özvegyi Tartás, 2szor a' Házasági Jutalom által gondoskodott.

A) Tartásánál fogva az özvegynek férje' ősi és ingatlan Javaiból, azokból t. i. mellyek ötet tulajdonképpen nem illetik, se a' Köz-keresmény, se az elébb említett örökségi jussainál

fogva, ki jár az illendő lakás,' tartás, és ha férjhez akarna menni, ki házasság is. — Az özvegyi tartásnak tehát, a' mint ezt első tekintettel észre lehet venni, ugyan az a' természete melly a' leányokat illető Hajadon Jusnak; csak azzal a' különbséggel, hogy az árvák az Atyai Jóságokból, az özvegy pedig boldogult férje' Jóságaiból követelheti ugyan azon kedvezéseket. 'S így az özvegyet is némelly részben özvegyi tartására nézve, mint férje után maradt árvát lehet tekinteni, annyival is inkább, mint-hogy az ennél fogva ötöt illető kedvezések, és gondviselés csak addig tart, még másik férjében új pártfogót, és támaszt nem lel.

Özvegyi tartására vagyon ugyan az aszszony-nak mindjárt azután reménysége, mihelyest férjével az Anyaszentegyház szertartásai szerint egybe kelt, de minthogy férje még él, a' nélkül is köteles tartásával, ha feleségének szűkebben mérne is tulajdon örök jószágai jövedelméből, mint az tőle kitelik, valamint a1 leányok az Atya' életében hajadon Jussoknál fogva Attyokat, úgy az aszszony is férjét tartása erántmeg nem keresheti; hanem csak az örökösöktől kívánhatja azt, ha férje' segedelmétől annak halála által megfosztatott. — Nem is veszi el ebbéli Jussát, ha szinte félelemből róla lemondott volna is, vagy férjét elhagyta volna, de ebbéli tette annak helyén meg nem vizsgáltatott; sőt

ha férje adott okot a' Törvényes elválásra, még annak életében kívánhatja Tartását.

De, ha arról vagy a' Jegykötésben le mondott, és ezáltal férje' Jóságait tartása' terhétől felmentette; vagy ő adott volna okot az elválásra, ebbéli Jussánál fogva férje'örököseit meg nem keresheti. — Mivel az özvegyi tartás csak a' férj' felesége eránt való tartozásainak a' síron túl 's annak tulajdon jószágaira lett kiterjesztésében áll, ezen esetben pedig a' férj felesége' tartásától felmentetik, következésképpen tartozása halála után Jóságaira nem háromolhat.

Ki jár az özvegynek férje' jószágaiból 1ször Illendő lakás, rendszerént ugyan azon házban, mellyben férjével együtt lakott, minden hozzá tartozandóval, kivévén ha az a' Nemzetségnek egyetlen vára (castrum) lenne; mert ezen esetben az özvegy számára más illendő lakásról kell gondoskodni. A' mi pedig 2szor a' Tartást és kibázasítást illeti, a'hoz, a' mit a' hajadon Jussnál megjegyztünk, okos mérséklettel vévén hozzá adni semmit nem lehet, és csak azt kell megjegyezni, hogy az özvegyi Tartásnak a' Házassági Jutalomhoz (1ső 98.) és nem mint a' hajadon Jussnak a' Jóság jövedelméhez kell szabva lenni. — Meg áll az özvegynek ebbéli Jussa férje' olly Jóságaira nézve is, mellyeket ő mint első szülött, vagy legöregebb bírt (bona majorátus, vel Senioratus), ha csak az első Szerző ezekből

az özvegyeket nyilván ki nem zárta, és férjének még más jószágai is volnának.

Továbbá az özvegy Tartásának fejében meg tarthatja férjének minden jószágait, és azokat használhatja mind addig, még ismét férjhez nem megy. De ha azok igen nagy terjedésűek volnának, a' Törvény' értelme szerént az örökösnek lenne Jussa az özvegy' illetőségét bíróiképpen megbatároztatni; de mivel az özvegyi Tartás' mértékét a' Törvényes Dos teszi, ez pedig a' közönséges betsű szerént vagyon meghatározva, a' Bíróságok ezen csekély becsút vévén alapúl, nem igen találták a' férj' nevezetesebb jószágait is az özvegy Dossához képeest Tartására feleslegnek. — Utolsó efféle eset volt Gróf Beleznay Sámuel az Attya' Testvéreinek, az az Beleznay Generálisnak hátrahagyott özvegye ellen folytattott pere, de ennek is nem igen kedvező egységgel végeztetvén, a' felperesre nézve kívánt kimenetele nem volt.

B). Az Özvegy Tartásán kívül férje' ősi jószágaiból, még házassági Jutalmát is kívánhatja, mellyet neki akár melly örökös, annak módja szerént ki adni tartozik. — A' Törvény t. i. az özvegyi Tartáson kívül, melly által az özvegyről jólfarmán gondoskodott, aszszonyaink' hűségét akarta ez által megjutalmazni, és azért is neveztetik házassági Jutalomnak.

Némelly Törvény-tudók a' kik között Huszty is, a Dósnak alapját Verbőczy 1ső 93dik Czík-

kelye szerint a' Házassági kötelesség' telyesítésében helyheztetik, és ebből úgy következtetnek: hogy a' halálos ágyon kötött házasságból hátra hagyott özvegy, mint a' ki férjének szerelmében öszve kelések után nem részesült, Jutalmat nem követelhet. Mert úgymond, csak a' Törvényes, és nem Törvénytelen egyesülésnek lehet Jutalma. De ha felveszszük azt, hogy a' Házasság által minden ez előtt történt egyesülés, ha csak a' házastársak külömben szabadok voltak, sőt még az illy egyesülésből eredett gyermekek is megtörvényesíttetnek; hogy az illy Házasságból hátrahagyott özvegynek szintúgy meg van minden egyéb, az özvegyeket illető Jussa, mint másnak, nem lehet okát adni miért kellessen egyedül a' házassági Jutalom eránt tenni kifogást csak azért, mivel a' Házasság előtt való egyesülés törvénytelen volt? (Hát ha ez éppen nem történt volna meg.) — Annyival is inkább, mert ha a' Dos a' házassági kötelesség' tellyesítésének jutalmául szolgálna, abból azt a' helytelen következtetést lehetne húzni, hogy Dossát az aszszony, ki férjével több ideig élt, többé Házasságtörése által sem vesztheti el; már pedig ez az 1 soltész 105. Czikkelyével világosan ellenkezik.

A' Jutalom kétféle: Törvényes, és Kötelezett. Törvényes Jutalomnak az neveztetik, melyet a' Törvény a' birtokos Nemes özvegyének férje méltósága', 's birtokához képpeszt mért. Ál ez az 1ső Rész 93. CzikkeJye szerint a' Zász-

lós Urak' özvegyeire nézve 100 nehéz Girából (Marca) az az 400 forintból. — Más Mágnásnak, vagy 50, és több házhelyet bíró Nemesnek özvegyéjé, 50 Girát, az az 200 forintokat tesz. Olly Nemesnek özvegye pedig, ki 50 házhelynél kevesebbet bír, minden házhelyre egy Girát, az az 4 forintot számítván annyival kapna kevesebbet, a' mennyivel a' házhelyek száma kevesebb; de e' részben a' későbbi szokás, a' Törvény szoros értelmétől eltávozván, minden birtokos nemes özvegyének 200 forintot rendelt. Innen világos, hogy a' Jutalom mennyiségének mértékéül a' férj személyes méltósága és Jóságaf mennyisége szolgál. Különös azomban; hogy egész Jutalma az özvegynek csak első férjétől jár ki, már a' másodiktól csak felét, a' harmadiktól egy negyed részét, a' negyediktől csak egy nyolczad részét kapja egész Jutalmának, — És ez a' második rendű mértéke a' Házassági Jutalom mennyiségének.

Ha valaki a' Summát, melly aszszonyaink' hűségök jutalmazására rendeltetett, a' mostani megváltozott környülállásokhoz mérvén annak csekély értéke eránt békételenkednék, és csudálkozna, hogy ebbéli rendelése a' Törvénynek mind eddig változás nélkül megmaradóit; tekincsen vissza az időre, mellyben rendeltetett; nem volt az akkor kevés, mikor egy nemes népes házhely a' közönséges becsű szerint 12 magyar forintra, (következésképpen a' mostani pénz sze-

rént 10 C. forintra) és egy jobbágy telek 4 forintra becsültetett. Hogy pedig a' későbbi időkben a' régi rendszabás változás nélkül megmaradóit, okát ott lehet talán keresni, mivel szokásba jövéen más nemzetek példájára a' kötelezett (Contractualis) Jutalom, a' Törvény gondoskodását e' részben feleslegnek tette. De ezenkívül az Özvegyi tartás, még most is a' régi becsü szerént lévén a' Jutalomhoz alkalmaztatva, kipótolja az özvegynek e' részben való veszteségét; 's annak megjutalmazására, a' mivel úgy is mind Isteni, mind emberi Törvény szerént kötelesek, úgy tartom nem kevés. —

De ha fel vesszük, hogy *egy* nehéz girának, melly akkor mikor a' Dost rendelték csak 4 forintokat ért, most az értéke 20 fra nevedett, (ennyit vernek egy mark ezüstből) nem ellenkezik talán a' Törvény' értelmével, ha meg tartván a' kirendelt girák számát azok legalább mostani értékek szerént adatnának ki, annyival is inkább, minthogy meg szűnvén a' közönséges becsü, melly szerént azomban a' jutalom mennyisége vagyon határozva, s' helyette az illendő becsü aestimatio condigna jövéen szokásba, aa mostani megváltozott környülállásokhoz képepest, az 50 házhelyes nemes özvegyének ki adandó 200 forint jószágaira nézve igen csekély; 's magának a' közönséges becsünek eltörlését is, az elzálogosításokra nézve nem egyébnek lehet tu-

lajdonítani, mint annak, hogy a' pénzbeli környülállások megváltozván, a' jószágok' valóságos értékéhez képpest igen csekély volt. — Ezt aligha el nem ismerték a' Törvényszékek is, a' midőn az 50 házhelynél kevesebbet bíró Nemes Özvegyének is a' Törvény szoros értelmétől eltávozván 200 forintot rendeltek, midőn az Örököstől meg vonták azon jussát, hogy az Özvegynek illetőségét, férje' Jóságai nagy kiterjedésűek lévén, a' Törvény útján is meghatározathassa. — Igaz ugyan, hogy egy gira még most is minden bírságokban a' régi becsű szerént váltatik meg, de a' Dos, és Bírság között nagy a' különbség: — ugyan csak a' Bírság pénzbéli büntetés, a' Dos jutalom, természetökre nézve tehát egészen ellenkezők; de a' célra nézve is: — A' Dos Aszszonyaink hűségét tekintvén, mellynek jutalmául szolgál, nagy talán soha sem lehet, minthogy a' hűséget következőképpen annak jutalmát pénzen megbecsülni nem lehet. A' Bírság ellenben mint pénzbéli büntetés hol kisebb hol nagyobb mértékben töltheti bé rendeltetése' ezéjját. — A' Dosnak mennyiségét al férj' jószágai mennyiségéhez mérte a' Törvény, eltemben a' bírság mennyiségét határozván meg azt szemügyben nem vette, hanem egyedül a' tiltott tettnek, vagy elmulasztásnak természetéhez képpest határozta meg. — De ha valaki azt találná mondani hogy a' márkát Verböczy nem azon értelemben vette, mint most vétetik, hanem csak egy négy forintot

érő summának, — még is igaz marad hogy e' volt a' Jóság becsének mértéke és a' becsükkal olly szoros öszveköttetésben, hogy azok nélkül meg nem alhat; mellyek minthogy megszűntek, többé a' marka nevezete abban az értelemben, mellyben az Verbőczy idejében vétetett, már most elé nem fordul sem az eladásokban, sem pedig az elzálogosításokban. *)

Dossát az Aszszony ki kapja férje jószágainak akár miféle birtokossától, tartozik tehát ezzel az oldalas Örökös, és a' királyi Fiscus, bár a' férjnek mint pártütőnek foglalta volna is el jószágát; sőt még a' zálogos birtokos is Superinscriptio útján vagy az özvegyet ki elégíteni, vagy a' zálogot fel vévén tőle a' zálog summát ki bocsájtani tartozik. Ez az utolsó rendelkezés pedig se régenten, mikor a' jószágot csak a' közönséges becsű szerént volt szabad el zálogosítani, nehézséget nem szenvedett, mert a' visszaváltó örökös azt megtérítette; és ez is volt csakugyan az egyetlen eset, mellyben a' Törvényes Örökös, az elzálogosított Jóság' visszaváltásában a' közönséges becsűn felül terheltethetett: de a' mostani időben sem, mind addig, még az özvegy jutalma a' régenten kiszabott márkák értéke, és

*) Mind ezek mellyeket itt előadtunk a' Leányoknak ki adandó Negyed pénzen való megváltására is reá illenek, sőt még inkább, mert itt az Atyai Jóság' meghatározott része teszi tárgyát a' Törvény rendelkezésének.

száma szerént marad határozva; mert bár nagyobb summában szokták most a' jószágot el zálogosítani mint régenten t. i. szabad alku szerént, minden házhelyre azomban négy forinttal többet fizetni, mint a' mennyi a' zálogos Levélben van határozva, se a' zálogos birtokosra, se pedig a' visszaváltó Örökösre nézve nevezetes teher nem lehet.

Ha a' férj' után még elzálogosított birtok sem maradt, azért, mert minden jószágait el adta, de az Aszszony ezen eladásnak Dossára nézve annak idejében ellent mondott, és átvevőt Törvényesen letiltotta, még a' vevőtől is követelheti azt, mert annyiba, a' mennyihe férje' Jóságain Jussa volt, azt ellenmondása által fenntartotta; férje pedig, 's egy szóval senki, más jussát, annak meghatalmazása nélkül el nem idegenítheti.

Ki adatik az özvegynek házassági Jutalma a' férj' minden hitelezői előtt; fele ugyan kész pénzben, a' másik fele pedig olly ingókban, mellyeket könnyen pénzzé lehet tenni. Ilyeneknek nem tartatnak a' ruhák, sánta marhák, az l-ő 95. Cz. szerént, és ezeket az Özvegy el fogadni nem tartozik; sőt ugyan azon T. Cz. az Özvegy kielégítéséül, a' ki tett oknál fogva juhokat, lovakat, sertvéseket, teheneket, borjakat rendel; a' piarczi ár szerént. — De Jutalmának azon felében, mellyet kész pénzen kell kifizetni, az özvegy semmi féle ingó jószágot el

fogadni nem tartozik, hanem a' pénz szükiben jutalmát érő fekvő jószág vágattatik ki, mellyet ismét a' közönséges betsű szerént zálogképpen bír.

Meg kell azomban két az özvegynek Jutalma eránt való ki elégítését érdeklő esetet különböztetni, t. i. Ha férje' halála után, mint annak özvegye fogja e' tovább is annak jószágait bírni Özvegyi Tartásánál fogva? vagy nem? Az Első esetben, minthogy férje' minden fekvő Jóságait, melyekből Jutalma eránt ki elégítetne, következésképpen, azoknak, Jutalmát érő részét is bírja, Jutalma eránt ki elégítést mind addig nem kérhet, még férjhez nem megy — Ellemben ha férjhez menván, első férje' Jóságait, mellyeket Özvegyi Tartása' fejében használt örökösire vissza bocsájtja, már ekkor Dossát is kívánhatja a' fellyebb ki tett módon, és mind a' két esetben Dossa értékét halála után Törvényes, vagy Testamentoma szerént való örökösire bocsájtja által,

Kötelezett Jutalomnak az neveztetik, mellyet a' férj feleségének tulajdon Jóságaiból bizonyos Summa pénzben szerződés által (cpntractualiter) rendel. Minthogy pedig közönségesen a' jegyesek vagy ezek nevében a' szülék szokták ezt az eljegyzés alkalmával meghatározni, Jegy kötésnek is neveztetik; ámbár nem ellenkezik a' dolog természetével, hogy a' házasság után a' férj magát feleségének eképpen le kötelezze.

— Azomban ha bár kötelezett Jutalmát is szint úgy mint azt, méllyet a' Törvény ki rendelt, csak férje' halála után, mint Özvegy követelheti, 's azt szintúgy mint emezt, a' Törvény által ki rendelt okoknál fogva el is vesztheti; nem kevés a' két Jutalomra nézve a' különbség.

lör A' mennyiségre nézve.— A' Törvényes Jutalomnak meg határozott és változhatatlan a' Summája', a' kötelezett Jutalomnak mennyisége pedig a' kötelező felek meg egyezésétől függvén, mind addig, még felette meg nem állapodnak bizonytalan, és akkor is változó — 's így, mint' hogy senkire se lehet reá fogni, hogy magát többre kötelezte, mint a' mennyivel a' Törvény szerént tartozik; Törvényes Jutalma ugyan ki jár minden Nemes Özvegynek, de ennél nagyobb meg fizetésében, ha csak mindenképpen bé nem bizonyosodik annak valétága, és mennyisége senki sem marasztaltathatik.

2ör Amaz a' Törvény' különös kedvezéseivel dicsekedhet, mellyek erre ki terjesztve nincsenek. Úgy mint: A' Törvényes Jutalom minden egyéb adóságok előtt fizettetik ki, idejét soha nem múlja, a' meg rontástól ment, az ősi Jóságokat is terheli, s' eránta a' ki elégítés módja különösen vagyon meg határozva: Ellemben a' kötelezett Jutalom úgy tekintetik, mint akár-mely a' halál esetére tett ajándék (Donatio mortis Causa) csak a' szerzeményt terheli, és ha általa az ősi Jóságokra nevezetes teher három-

lana, azt az örökös meg is ronthatja — Ezért is a' férj' halála után egyéb adóságai sorába jó, 's a' kielégítésre nézve csak az Intabulatio által nyerhet elsőseget; mint együgyű adóság férje' halála után 32 Esztendővel, ha a' szükséges Just fenntartó eszközökkel élni az Özvegy el mulatott, idejét múlja, és végtére ha a' kötésben nincs annak módja meg határozva, az örökösök ennek fejében bár mit adnának, az özvegy azt, és pedig illendő becsú szerént el fogadni tartozik.

3-or Az örökösödés módjára nézve. — A' Törvényes Jutalom, ha azt az Aszszony férjének el nem engedte, se eránta rendelést nem tett, Törvényes örököseit illeti; a' kötelezett pedig az Aszszony' maradék és rendelés nélkül történt halála után, a' férjre szál. Amazt az Aszszony' törvényes öfökösei férje' életében is kérhetik, ezt pedig nem, a'mint a' 162. lapon levő 7. Decisióból láthatni. —

4er Az Özvegy' személyére nézve. — A' Törvényes Jutalom csak a' Nemes Aszszonyt illeti' 's ha férjét a' Nemtelen le nem kötelezte, Jutalma nincs; elleniben a' kötelezett Jutalom, mint-hogy kötést kiki tehet, közös mindenikkel. De nem is ok nélkül, mert a' Törvényes Jutalom a' férj' személyes méltóságához, és ingatlan birto-kaihoz vagyon szabva; a' paraszt és polgári birtokok pedig ingókat ábrázolnak.—

5-ör Annyira ellenkezők, hogy, egy mással meg nem férnek. Azaz olly Özvegy, ki szerződés által gondoskodott magáról Jutalmára nézve, Törvényes Jutalmát nem követelheti, ha szinte kötelezett Jutalma fejében semmit sem kapott volna is. És méltán, mert a' Törvény' gondoskodását meg vetni látszik, a' midőn meg nem elégedvén rendelkezésével, bővebb jutalmat köteleztet magának, E' lesz talán az oka azon kttlőmbségnek is, mellyet a' Törvény a' két Jutalomra nézve, mind a' ki elégítés módját, mind pedig azon különös, és a' kötelezett Dostól meg vont kedvezéseket tekintvén, meg állapított. — Feljebb alapját azomban vélekedésem szerént, mind ezeknek azon gondosságban lehet találni, melynél fogva a' Törvény, mind az el zálogosításokat, mind az el adásokat tárgyazo rendelkezéseiben főképpen arra látszik ügyelni, hogy a' nemzetségnek ősi Jóságai szüntelen annál maradjanak, és ha elidegenítették is, azok visszاسzerződhesse nek. — Erre czéloz az el zálogosításoknak mértékéül ki szabott közönséges becsű, az el adásokra ki mért örökös becsű, és a' meg rontó per; és végtére, hogy a' többit el halgassam a' kötelezett Jutalom eránt való ki elégítésnek a' keresményre lett utasítása is azon okból történt, hogy az ősi Jóságok mód nélkül meg ne terheltethessenek, és a' nemzetség' tagjai azoknak el adására ne legyenek kénytelenek.

El veszi az Aszszony mind Törvényes, mind kötelezett Jutalmát

1-őr Házasságtörése által, minthogy a' Dos a' hűség' Jutalma. Ezen szomorú esetben jussa vagyon a' férjnek ellene halálos vádat is tenni, 's nem csak Jutalmát, de fejét is el veszi (az 1-ő 105. Czikkelye szerént.) Sőt Szent László Törvénnyel 1-ő Könyvének 13. Czikkelye⁵ értelmében, a' férj, ha feleségét hevenyében kapván meg öli, csak az Istennek tartozik tetteről számolni, 's ha akar, mással léphet ismét házasságra. De ha egyszer hibáját meg bocsájtván tovább is véle él, az Aszszony Jutalmát vissza nyeri, és férjének sincs többé Jussa a' halálos vádra, ha felesége előbbi hibájába vissza esett volna is. — Valóban egyetlen példája a' szép nem leg nagyobb hibája eránt való engedékeny törvénynek, ha inkább az Aszszony eránt való kedvezés, mint ar férjnek fenyítéke tette alapját az által, hogy rosz feleségét nyakába varia.

2-or Ha férjhez menvén törvényes meg intés után sem akarná férje' jószágait, melyeket neki férjhez menetele után Dossa fejébe adtak, az örökösöknek ki bocsájtani. Mert az Özvegy' ebbéli birtoka csak Zálogos, és így a' Zálogos meg intő per rendén, és utján történik vesztesége.

3-or Ha a' nemzetség* okleveleit, mellyek férjénél tállattak, vagy maga tartóztatná le,

vagy pedig olyannak adná által, ki a' Nemzettséghez nem tartozik. A' Birtok bátorsága t. i. meg kívánta azt, hogy az oklevelek, mint a' mellyekből a' nemzetiség' jussainak gyöngéjét leg könnyebben ki lehet tanulni, olyanokkal, kiknek a' jószágra közös osztályos Jussok nincsen, ne közöltessenek, ne hogy azokkal veszedelmes vissza élés történhessen; se pedig másnak kezéhez ne kerüljenek, minthogy a birtok' védelmére elkerülhetetlen szükségeseek. — Valamint tehát az okleveleket idegennel közleni annyit tesz, mint a' nemzetiség' Jussait el árulni; s' valamint ez leg nagyobb sértés, mellyel a' birtokot illetni lejjét, mivel orvosolhatatlan; de az Özvegyre nézve még azon tekintetből is nevededik súlja, hogy férje' nemzetiségét arulja el, a'melynek jószágaiból különös jótéteményekkel él — úgy a' büntetés is mely az Özvegyet éri nem csekély' mert minden az Özvegyi Tartásra való tekintet nélkül férjel jószágaiból ki vettetik. De Jutalmát nem veszi el, a' mint némelyek gondolják, mert az 1618:61,és 1647: 105. T. Cz. erről említést nem tesznek,, pedig a' büntető törvények szoros magyarázatúak *).

*) Ezen a' birtok bátorságáról való gondoskodásnak lehet tulajdonítani azt is, hogy az oklevelek a' Leányággal nem közöltetnek, sőt ne hogy el találjanak veszni, az őket közös jusson illető Jóságokat tárgyazó leveleket is csak hiteles másban kaphatják.

4-er Ha férje' Jóságait, mellyeket Jutalma fejében bír, el adja, vagy el zálogosítja, a' mennyiben ezt tette, annyiban veszi el Jutalmát. — Ámbár ezen esetben azt mondani nem lehet, hogy Jutalmából valamit elvesztene, hanem csak azt, hogy Jutalmát férje' örökösein nem követelheti; mert a' midőn az elzálogosítás történt, mástól elégítettet ki Jutalma eránt, következésképpen azt másodsor nem kívánhatja. De ha örökösen adta volna el a Jóságot, az örökösök ugyan bizonyítván hogy az eladott Jóság az Aszszonynak csak zálogos birtoka volt, azt, kifizetvén a' rajta fekvő pénzt, visszaválthatják, az özvegy pedig a' vevőnek kárát akárhonnán pótolni tartozik; azon természetes okból mivel senki másnak kárt nem okozhat.

5ször Ha férjének mód nélkül pompás eltemettetést rendelne, és ez által ősi Jóságait megterhelné, vagy valamelly részétel adná, a' kárt ismét Jutalmából, és ez elég nem lévén tulajdonából is pótolja. — Két kérdés támadhat itt, úgymint: mennyibe lehessen a' temetési pompára költségeket tenni? és ki tartozik ezekkel? A' mi az elsőt illeti, aról se a megboldogult jószágaihoz, sem pedig személyes méltóságához képeest határozva semmi nincs; a' ezért csak átaljába lehet reá felelni; hogy t. i. annyi költséget tehet akár ki a' meg boldogult temetési pompájára, a' mennyit annak jószága meg bír. E' szerént tehát a'szerzeményből lehet akár-

mennyit költeni, az ősi Jóságokból pedig azoknak megmaradott jövedelmét; mert ez is a' szerzeményhez hasonlít, 's ezekről a' boldogult szabadon rendelkezett volna. De minthogy halála után az ősi jóságok örökössei' tulajdona, ezeket halotti pompájára adósággal megterhelni még szerzemény vagyon, az örökösök megegyezése nélkül nem szabad; minthogy ezt a' megboldogult Testamentoma által sem tehette volna. — Innen természetesen következik a' másik kérdés' megfejtése is, hogy t. i. az tartozik ezen költségekkel, a' ki a' megboldogult jóságait bírja, ha tehát az özvegy birtokában lennének, erre háromol; ha pedig az örökösök vették volna által, ezeket terheli a' temetési költség. — Hátha a' megboldogultnak semmi jóságai nem lennének, vagy jóságai jövedelméből' semmi meg nem maradt? ekkor közösen viseli az özvegy férje' örökösével a' halotti költségeket, és tesszésektől függ azoknak mennyiségét meghatározni.

Ezen első tekintetre különösnek látszó rendelkezés talán abból a' régi szokásból vette eredetét, melly szerint valaha a' halotti pompát nem csak a' meghidegült testnek eltakarítása tette, de azon vendégségek is ide tartoztak, mellyeket halotti tornak hívtak, hogy pedig ezek igen pompásak, és költségesek szoktak lenni, a' most említett Rendelés elég bizonyosága.

6szor A' mi a' 2dik Rész 43. Cz. 4. §. rendelkezését illeti, melly szerént az Ázszyony Jutalmát el veszi, ha erőszakoskodik, ezeket kell megjegyezni: Ha az erőszakoskodást, mint özvegy vitte véghez, minekutánna Jutalma eránt már kielégítettet, minthogy az erőszakoskodás' büntetéséül, minden jószágait elveszti, Jutalmától is megfosztatik, de nem mint Jutalmától, a' mint valóban Verböczy is Dotalitiumot, említ, hanem mint Jutalmát érő birtokától. Ha pedig férje' életében erőszakoskodott volna, Jutalmát el nem vesztheti, mert birtokában nincsen, 's arra férje' haláláig csak bizonytalan Jussa vagyon; az Ítélet pedig bizonytalan nem lehet: De más részről a' Dos ezen esetben minthogy reménylett Jus, (Jus virtuale) el nem veszhet, mert még a' pártütőnek sem követelheti illy Jussát a' Királyi Fiscus is; pedig V. partütés csak nagyobb vétek mint az erőszakoskodás. —

7szer Ha önnön Jószántából minden félelem, és kényszerítés nélkül róla lemondott, örökösei Jutalmát a' férjen nem követelhetik, minthogy arról szabadon rendelhet az özvegy; de maga se követelheti azt férje' örököseitől, mivel egyszer tett kötelezését ő többé vissza neivetheti.

Hátra van még, hogy az özvegyet mint gyermekei' törvényes, és természet szerént való gyámlányát tekintsük. Gyámannya pedig ő gyermekeinek csak férjétől reájok maradott örökségök-

re nézve; mert tulajdon jószágaira, és gyermekei személyére nézve azoknak valóságos anyja.*) De nem is azon az alapon épül az özvegyre nézve attól a' Regulától való kivétel, melly szerint mások gyámolításától az aszszonyi nem elmozdítatik, mintha az anyai szeretet kipótolná az ügyességet, mert ez képtelenség; hanem mivel még csak gondolni sem lehet azt, hogy az anya gyermekeit Attyokról reájok maradt örökségökben megcsalja. És szerint megszűnván az a' természetes akadály is, melly alapja a' fentebb említett Regulának, hogy t. i. más gondviselésére van az aszszony is bízva, — természetes volt az özvegyre bízni gyermekeit, annál is inkább, mivel róla fel lehet tenni, hogy ha nem legügyesebben is, de legjobb lélekkel (optima fide) jár el gyámányai tisztében. — Azomban ha bár a' nagy anyákra nézve sincs meg a' most említett akadály, ezek mindazonáltal csekély vélekedésem szerint onokái gyámannyok nem lehetnek, mert a' Törvény rendelése e' részben különös, azt tehát szó szerint kell magyarázni; És ámbár a' gyámság alapját az örökösödés Jussa teszi; a' Törvény azomban a' nemtelen atyára

*) Lásd Kelemen és Kövy a' Magyar Törvény nagy érdemű íróinak könyveiket, mellyekre csak azért utasítom a' kegyes olvasót, mivel itt a' Szülői hatalomról, melly maga egy különös értekezésre elég tárgy, vetélkedni hosszas is lenne, de a' czéltől is meszsziire elvezetne.

bízta nemes annyok után örökösödő fiai' gondviselését is, és nem a' nagy anyákra.

Minthogy pedig még férje' nevét viseli, özvegyi tartásánál fogva férje' Jószágai' jövedelmét tulajdon hasznára fordíthatja, 's ezekről senkinek se tartozik számolni, mint özvegy gyermekei örökségéről sem számol, mivel éppen ezen nyugszik tartásának terhe. —

Ha pedig az özvegy másodszor is férjhez menne, gyámanyai és anyai hatalmát első férjétől nemzett gyermekeire nézve megtartja ugyan; ha tulajdon jószágai vágynak, mellyekben gyermekeit halála után örökösíti. lsó 113. 4. §. de mint gyermekeinek gyámannya, atyai örökségökre nézve, számadás terhe alatt vagyon, nem annyira azért, mintha jó lelkűségéről a' Törvény kételkedne; mint, részszerént mivel már özvegyi Jussai meg szüntek, részszerént mivel férjének reá nézve hathatós befolyása mostoha gyermekei örökségére nézve káros is lehetne. — De ellemben a' Törvényes egy hatod részben álló 's minden jó lelkű gyámatyáknak kirendelt jutalom a' jószág jövedelméből neki is, most már a' többivel a' számadás által állapotja egyenlő lévén, ki jár.

De ha ezen számadásokba hiánosság találatna is, vagy gyermekeit roszszúl neveiné, egy szóval, ha gyámanyai, és anyai kötelességeit nem tellyesítené, minthogy ezen hibája tapasztalatlanságból, és ügyetlenségből látszik inkább

eredni, mint rossz indulatból, csak a' kárt tartozik pótolni, de mint más gyámatyák, meg nem büntette tik; hanem mivel ezt a' gyermekek' jó volta szükségképpen megkívánja, gyámolításoktól el mozdíttatik, és a' gyermekek más ügyesebb gyámatyára bízattatnak.

Végtére az özvegy; akár mint gyermekei törvényes, és természet szerént való gyám anyyát; akár mint férjének hátra maradt, és maradék nélkül lévő Özvegyét tekintsük, férje' minden pereire nézve, mellyek jószágai eránt, idegenek által vagy életében, vagy halála után indítottak, az úgy nevezett esztendei Időhalasztás, (annua prorogatio) jótéteményvevei él; melly szerént csak férje' halála után egy esztendővel tartozik annak pereiben felelni.

Ezek a' Magyar Aszszony' polgári Törvényünk szerént minden tekintetben való különös jussai;— Nem csekélyek valóban, és mind azon kedvezések, mellyekkel Törvényünk felruházta nemzetig' szebbik felét, ara mutatnak; hogy ha nem Franczia udvarisággal, és Angoly imá-dassal viseltetik is Aszszonya eránt a' Magyar, azt megbecsüli, és földi boldogságát, és szerencsáját szívére vette, 's valóban, ha egyéb nem kívántatna meg ara, talán egy szerencsétlent se lelnénk közöttök. Nem panaszkodhatik a' Magyar Aszszony, hogy az Törvényhozó férjfiak

minden Jussokat magokra ruházzván róla elfelejtkeztek; mert a' Törvénynek minden az Aszszonyokat érdeklő rendelkezéseiből nemes indulat és szívesség látszik. — Bár csak Hazánk nemesebb Leányai háladatosságtól telvén el annak szokásait és nyelvét ismét felvévén a' magosabb társaságokba is emelnék, a' Nemzetiséget nyelve által terjesztenék, a' nyelv csinosodását, mellynek kulcsa egyedül az ő kezökben vagyon, előmozdítanák, 's ne kellene mindenütt, pedig Magyar társaságokban csak Francia, Német 's a' t. beszédet hallani, 's nem Magyar; ne kellene Magyar csaknem egyedül a' falukon keresni, mert így el nem kerüljük minden igyekezetünk mellett is a' Burkusok sorsát, a' kik közül talán egy se tudja már nemzeti nyelvét. — Valóban ezt az igyekezetet tőlök a' Haza minden igazsággal kívánhatja; 's büszkék is lehetnek Hazánk Leányai, ha olly megbecsülhetetlen kincsnek, mint ér nemzetiség, fenntartását, terjesztését tőlök kívánja.— De nem hiú Reménység táplál az óhajtott cél mentől előbb való elérésére, minekutánna Felséges Herczegünk az Ország szeretve tisztelt Nádora, és Felséges Hitvese, Nyelvünket, és ez által nemzetiségünk' fő támaszát hathatós pártfogások alá vették; mellyért is minden jó érzésű magyar szíve ezer hálákkal telik el. —

Positiones.—Tételek.

Ex Jure Naturae, Publico -Universali, et Gentium.

1.

Titulus Originariae acquisitionis Domini objective est in primaeva destinatione rerum, subjective in jure rebus utendi.

2.

Modus acquirendi Domini Originarius est occupatio.

3.

Derivativus sunt pacta; quorum fundamentum est: quod objectum respectu acceptantis evadat nullius, adeoque acquiribile.

4.

Jura perfecta omni alio medio leniori deficiente, violenter etiam defendi possunt. Imperfecta virtuti sunt relinquenda.

5.

Fundamentum omnis Societatis sensu Juridico, pactum est.

6.

Principium cognoscendi Jurium et obligationum socialium est finis societatis.

7.

Matrimonium est Societas inter marem et feminam fine procreandae et educandae sobolis inita; atque hinc judicandum de officiis conjugura, de causis solvendi, matrimonium, et impedimentis.

A' Természet, közönséges- Polgári-társaságok' és Nemzetek' Törvényéből.

1.

A' Birtok eredeti Szerzésének színét a' tárgyra nézve, a' dolgok rendeltetésében, a' Személyre pedig a' dolgokat használhatásban lehet keresni.

2.

A' Birtok eredeti Szerzésének módja a' foglalás.

3.

Az általszármaztató Szerzésnek módja pedig a' Szerződések, mellyek' alapja az: hogy a' Tárgy az elfogadóra nézve Uratlanná, tehát meg szerezhetővé válik.

4.

Szoros Jussainkat erőhatalommal is védhetjük. Kegyelembéli Jussaink eránt való kielégiltetésünk pedig a' jó erkölcstől függ.

5.

Törvényes értelemben véve minden Társaságnak alapja a' Szerződés.

6.

A' Társasági jussok, és kötelességek meg ismertetésének alapja: a' Társaság' célja.

7.

A' Házasság a' férjfi, és Aszszony között lévő olly Társaság, mellynek célja a' nemzés, és a' gyermekek' neveltetése; e' szerént kell tehát a' házastársak' kötelességeit, az elválást, és az akadályozó okokat meg ítélni.

8.

Ad Civitatem Constitnendam necessarium est pactum unionis, pactum Constitutionis, et pactum subjectionis.

9.

Systema Civitatum Civitas non est, cum desit commune Imperium ideo ei principia, de familiis in pacto Securitatis viventibus valida, accomodari debent.

10.

Majestas in Civitate est una et individua eo sensu, quod nullum Jus ad majestatis integritatem reqniribile abesse possit.

11.

Omnis familia, et gens, ut una persona moralis in Statu naturae vivens considerari debet, adeoque generatim Juribus personarum singularium instructa est.

12.

Ratione formae ut bellum sit utrinque Justum minimè repugnat; sed tale esse nequit ratione etiam Causae.

Ex Jure Ecelesiastico Publico et Pi ivato.

1.

Canones vulgo Apostolici non sunt opus Apostolorum, uti et Constitutiones Apostolorum falso iisdem aut Clementi imo tribuuntur; sed nee Isidori merces, quamvis multa genuina antiquitatis monumenta contineant, crisim sustinent.

2.

Ecclesia est Societas rectoria inaequalis adeoque inest ei imperium.

8.

A' Polgári Társaság' fel állítására Egyesülést, szövetségi Alkotmányt, és Hódolást meg határozó Szerződések kívántatnak meg.

9.

A' Polgári Társaságok' Rendszere Polgári Társaságol nem tesz, mert köz uralkodója nincsen; azért a' bátorság kötésében élő nemzetségekre nézve meg alapított alapokat kell reá alkalmaztatni.

10.

A' Polgári Társaságban a' Felséges hatalom egy, és oszthatatlan olly értelemben; hogy attól azon Jussok közül, mellyek ahoz tartoznak el szakasztani egyet sem lehet.

11.

Minden nemzetséget, és nemzetet úgy kell tekinteni, mint egyes személyt, következésképpen ezek is bírhatnak minden az egyes személyeket illető Jusokkal.

12.

Mind a' két részről igazságos lehet a' hadviselés módjára nézve, de okaira nézve nem lehet.

A' közönséges és különös Egyházi Törvényből.

1.

A' közönségesen Apostoli Kánonoknak nevezett Egyházi Törvények nem az Apostolok' munkája; valamint az Apostolok' Rendszabási is hibásan tulajdonítatnak akár azoknak, akár I-ő Kelemen Pápának. De Izidor Gyűjteménnyre sem álja ki a' próbát, bár a' Régiségnek sok igaz maradványival dicsekedhetik is.

2.

Az Anyaszentegyház egyenetlen igazgató társaság, következésképpen fő hatalommal bír.

3.

Primatus Petri institutus est ad unionem in Ecclesia conservandam, adeoque non tantum est Ordinis sed et Jurisdictionis.

4.

Hujus Successores sunt Romani Pontifices, qui tamen infallibiles dici non possunt, neque esse supra Concilia generalia.

5.

Apostoli eorumque Successores' Episcopi potestatem suam accipiunt immediate a Christo.

6.

Regnum Hungariae Romano Pontifici Jure Clientelari obnoxium numquam fuit.

7.

Jus praeferae Crucis duplicis Patriarchis concessum etiam Apostolici Hungariae Reges jure optimo exercent.

8.

Coelibatus Ministris Ecclesiae Jure Divino praeceptus non est.

Ex Jure Civili Romano.

1.

In Hungaria nulla lex nullave legum Romanarum Collectio vim obligandi habet.

2.

Patria potestas Jure antiquae Dominicae multum analogae Jure recentiori restrictior reddita est, Patri tamen unice non vero etiam matri competebat.

3.

Péter Elsősége az Anyaszentegyház' egyességének fenntartására rendeltetett, nem csupán rendbéli tehát, de hatalombéli is.

4.

Ennek következőji a' Római Pápák. Kiket azomban csalhatatlanoknak, vagy a' közönséges Zsinatoknál fellyebb valóknak állítani nem lehet.

5.

Az Apostolok, és ezeknek következőji a' Püspökök hatalmokat egyenesen á' Kristustól veszik.

6.

Magyar Ország a' Pápai szék oltalma alatt álló kötelezettje soha sem volt.

7.

A' Pátriárkákat illető kettős keresztnek elővitetésére, magyar Ország' Apostoli Királyainak is vagyon jussok.

8.

A' Papság nőtelenségre nem Isteni Törvény által köteleztetik,

A' Római Polgári Törvényből.

1.

Magyar Országban a' Római Törvényeknek, vagy ezek' gyűjteményeinek kötelező erejük nintsen.

2.

Az Atyai hatalom, mely a' régi Törvény szerint sokakban hasonlított az Úri hatalomhoz, az újabb Törvények által szűkebb határok közé szorítottatott; mindazonáltal egyedül az Atyát, az Anyát pedig soha sem illette.

3.

Inter Curatelam et Tutelam multiplex est Differentia.

4.

Leges Romanae Praescriptioni extinctivae minus favent cpiam acquisitive.

Ex Jure Criminali.

1.

Jus Criminale est pars Juris Publici latius accepti.

2.

Forma Processus Judicii Criminalis Corpori Juris subnexa vi legis caret.

3.

Dolus facta laesione probari debet,

4.

Jus per Sententiam Judicis extinctum violari nequit.

5.

Existunt Causae mitigandi et exasperandi poenam ordinariam.

6.

Mensuram Imputationis constituit objectiva, et subjectiva Delicti quantitas.

7.

Poenam legalem Princeps via gratiae exasperare nequit.

3.

A' gyámatya és gondviselő között nagy a' különbség.

4.

A' Római Törvények inkább kedveznek a' szerző mint a' szüntető idő múlásnak.

A'-Büntető Törvényből.

1.

A' Büntető Törvény a' szélesebb értelemben vett közönséges Polgári Törvénynek része.

2.

A' Törvény könyvünkhöz foglalt Büntető per-folytatás – módjának törvényes ereje nincsen.

3.

A' sértés esetében a' családságot bé kell bizonyítani.

4.

A' Bírói ítélet által el Vesztett Jus sérthető lenni megszűnik.

5.

Vagynak okok mellyeknel fogva a' rendes büntetést könnyebbíteni vagy nehezítem kell.

6.

A' Bészámításnak mértékét a' bűn tárgybeli, és személybeli mekkorasága teszi.

7.

A' Törvény által világosan ki rendelt büntetést a' Fejedelem a' kegyelem útján meg nem nehezítheti.

Ex Scientiis Politicis.

1.

Optimum cognoscendae Impopulationis medium est accurate instituta Conscriptio.

2.

Religio, Educatio, Litterae Artesque ingenuae diligentem Reipublicae exposcunt, et merentur Curam.

3.

Mendicatio, velut otii, aliorumque vitiorum fons, per rite ordinatas domos laboratorias, et Correctorias tollenda est.

4.

Nec Physiocraticum nec Mercantile systema pleno probari potest.

5.

Vectigalia, qua medium dirigendi commercia externa, non vero qua reddituum publicorum fons consideranda sunt.

6.

Ut proventus publici contributionales certi siat; contributio nec unicum gravet objectum, nec solum tertii sed et primi gradus necessitatibus imponatur, et Terminis quantum fieri potest brevibus, pluribus, et accomodis incassetur oportet.

7.

Omne Tributum certo sub respectu Accisa, seu Tributum a Consumptione est, Accisa tamen Unieversalis sensu strictiore, non probatur.

A' Politikai Tudományokból.

1.

A' nép számát leg biztosabban lehet meg tudni össze írás által.

2.

A' vallás, nevelés, tudományok, és szép mester-ségek, meg kívánják, és meg is érdemlik a' Polgári Társaság szemes gondoskodását.

3.

A' koldulást, minthogy a' restség, és egyéb vétkek' kútfeje, jól el rendelt dolgozó, és fenyítő házak által kell akadályoztatni.

4.

Sem a' Fiziokratikus sem a' Kereskedői rendszert egész terjedésében el fogadni nem lehet.

5.

A' Vámokat csak úgy mint a' külső kereskedést igazgató eszközt, nem pedig mint a' közönséges jövedelem tárgyát kell tekinteni.

6.

Hogy a' közönséges adóbeli jövedelem bizonyos legyen, azzal csupán egy tárgyat, vagy az adófizetőnek szükségeire szolgáló tárgyak közül csupán a' harmadik rendűeket az első rendűek' felmentésével terhelni nem kell; annak behajtása pedig, a' mennyiben meg eshetik több, rövid, és alkalmas időszakokban eszközöltessék.

7.

Minden adó bizonyos tekintetben Accisa tulajdon-ságú, az az olly fizetés, mely a' költésre vettetik; azom-ban a' szorosabb értelemben vett accisát jóvá hagyni nem lehet.

8.

Ut durabiles sint publici Proventus partem solum puri proventus Civium ferire possunt; nou ergo stat proportio, ut ratae per singulos praestandae sint in ratione directa proventuum generatim.

9.

Systema arendatitiim omni ex parte vitiosuni est.

Ex Jure privato Hungarico.

1.

Praelati majores Plenipotentiaros sub privatis sigillis constituendi Jus non habent.

2.

Triplex repetitoriuss Processus intuitu Colonorum etiam contra Communitates, et areium Capitaneos moveri potest.

3.

Jus Regium novae Donationi adnexum (sectis in aliis collationibus), nullam utilitatem habet.

4.

Ad Testamentorum valorem omnes externae solennitates conjunctim adesse debent, neque tamen poet 1715. condita vitiantur, si pro Testibus feminae adhitae sint.

5.

Filius plente educatus Testamentum Patris de suis aquisitis disponentis, etsi nulla adessent avita, nec plene exclusus ex hac sola causa evertere potest.

8.

Hogy állandóan bé szedhető légyén a' közönséges jövedelem, az ado a' Polgárok tiszta jövedelmének csak részét érdekelheti; el nem fogadható tehát az állítás: hogy az adónak az egyes Polgárra háromló része annak áltájában iraló jövedelmével egyenes arányban legyen.

9.

Az adó behajtásának ki bérlése minden tekintetből hibás.

A' Magyar Polgári Törvényből.

1.

A' Megyés Püspökök saját Petsétjök alatt tellyes hatalmú Biztosokat nem rendelhetnek.

2.

A' szökött jobbágyok eránt hármás meg perléssel a' Közönségek, és Várok nagygyai is meg kerestethetnek.

3.

Az új Adományhoz ragasztott Királyi Jusnak az a' sikere nincsen, mellyel bír, ha más Adományokhoz ragasztatok.

4.

A' Végső Rendelések' erejére szükséges hogy a' külső meg kívántatások öszveséggel tellyesíttessenek. De az 1715. Esztendő után költeknek hathatósága, az által ha tanúknak Aszszonyok választattak, csorbulást nem szenved.

5.

A' fel nevelt fiú, Attyának tulajdon szerzeményéről tett végsp Rendelését, csupán ki rekesztése' tekintetéből, ha ősi örökség nem lenne is, meg nem ronthatja.

6.

Nova Divisio, et Rectificatio Divisionistantum semel intra praescriptionis annos, a tempore primaevae divisionis computandos admittitur.

7.

In Caducitatibus virtualibus Fiscus Regius non succedit.

8.

Dator Haeredibus Actio ad invalidationem conditionuro Pignoratitiarum illegalium, etiam quoad aoquisita defuncti per eum constitutarum.

Az új osztály, és az osztálynak meg Igazítása, az első osztály idejétől számítandó 32 Esztendőök alatt csak egyszer engedtetik meg.

7.

A' Magvaszakadtak', vagy Felsőbántásban marasztaltaknak reménylett Jussaikban a' Királyi Fiscus nem örökösödik.

8.

Az elzálogosítás Törvénytelen feltételeinek megron-
tására helyes keresetök vagyon az örökösöknek, ha mind-
járt az el kötött Jóság a' Zálogosítónak szerzeménnyé
lett volna is.